

Socijalna misel

Naša kriza (Nemesis) — Slovensko združenstvo (Fran Erjavec) — Problem milošine (Angelik Tominec) — Med Azijo in Evropo (Nikolaj Preobraženski) — Voğelsang in početki krščanskosocialnega gibanja v Avstriji (I. Dolenc)

Anketa o verskonravnem preporodu (P. Guido Rant O. F. M.)

L. III. LJUBLJANA — GORICA ŠT. 9, 10.

1924

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsak mesec. — Uredniki so: Franc Terseglav, Andrej Gosar, Engelbert Besednjak. — Upravištvu se nahaja v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportажni oddelek, Poljanski nasip št. 2. — Za Italijo je poverjeništvu v Gorici, Via Carducci št. 2. — Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo 50 Din. Odgovorni urednik je Andrej Gosar v Ljubljani.

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

Popolnoma varno naložite denar v Ljubljansko posojilnico

r. z. z o. z.

ki posluje v novourejenih prostorih v Ljubljani, Mestni trg št. 6. — Telefon št. 9.

Vloge na hranilne knjižice in tekoči račun obrestuje najugodneje ter jih izplačuje takoj brez odpovedi. Večje vloge z odpovednim rokom obrestuje po dogovoru. — Izven ljubljanskim vlagateljem so na razpolago poštna položnice, da nimajo s pošiljanjem denarja nikakih stroškov.

Vsem,

ki hočejo dobro kavo piti,
priporočamo izvrstno našo
pravo domačo Kolinsko cikorijo.

Bronaste zvonove

vliva najceneje in z dobavnim rokom od dveh do petih mesecev

Stalna razstava v Št. Vidu.

ZVONARNA IN LIVARNA

ŠENT VID nad Ljubljano.

Naša kriza.¹

I.

Dočim je imela Anglija po prevratu menda pet vladnih kriz in tudi ostale kulturne države ne dosti več, preživljamo mi sedaj menda že štiri-najsto in, kakor vidimo, vsako hujšo od prejšnje, ker zadeva naravnost državo kot tako, kajti vsaka bolj očitno dokazuje navideznost našega »zedinjenja«, ustavnosti, parlamentarizma in demokratizma. Zlasti zadnja vladna kriza je evidenten dokaz, da našo državo dejansko vladajo ljudstvu neodgovorni elementi izven parlamenta in da je suvereniteta ljudstva v naši ustavi prazna beseda.

Eno stoji: večina srbske buržuazije te države ni hotela. Vse postopanje uradne Srbije med vojno in ob prevratu je jasno dokazovalo, da je ta buržoazija, katere tipičen predstavitelj je Nikola Pašić, stremela le za enim samim ciljem, to je za Veliko Srbijo in da ji je bil SHS le vsiljen po nehotenem in neproračunanem razvoju dogodkov. Ker ni dosegla Velike Srbije, v kateri bi lahko nemoteno eksploatirala sadove srečnega izida svetovne vojne, je skušala s skrajno centralizacijo doseči vsaj hegemonijo nad jugoslovanskimi narodi, ki so se ji pridružili. Teoretično se je ta nadvlada sicer skrivala za jako nacionalnimi gesli, ker pa Slovenci in Hrvatje po svoji čisto drugačni duševnosti, zgodovinskem razvoju in usmerjenosti take nadvlade mirno na noben način ne preneso in se ji čisto naravno upirajo (trditev centralističnega časopisja, da izvira to le iz demagoških teženj posameznih voditeljev ali strank, je abotna), so morali njeni naporji zavzemati vedno ostrejšo in nasilnejšo oblike, ki so jasno kazale, za kaj gre. Tako je nujno moralo priti do odločilnega boja že poprej, nego je to v interesu mlade in še tako rahlo zgrajene države. Sicer žilav, a vendarle maloštevilen element, ki umetnosti vladanja moderne samostojne države ni kos in ki v vsej svoji zgodovini ni pokazal zmožnosti približati si tuje elemente, kaj še jih asimilirati, si hoče za vsako ceno v svrhu politične in gospodarske eksploatacije podrediti dva kulturno in gospodarsko čisto drugače razvita naroda, ki tvorita v zvezi z inorodnimi in z demokratičnimi elementi Srbije celó veliko večino te države. To je slika problema in vsebina našega boja, ki kategorično zahteva odločitve, ker je sicer vsako plodonosno udejstvovanje na kakršnemkoli drugem polju in v kakršnikoli obliki enostavno nemogoče. Postopanje večine srbske buržuazije je dovedlo v težko krizo vse naše politično zedinjenje (narodno edinstvo de facto itak ne obstoji) in sožitje, zato je danes važno le to vprašanje, vse drugo je podrejenega pomena, ker je vse odvisno od rešitve tega problema.

¹ Članek je napisan izven uredništva.

Odveč bi bilo danes obtoževati kogarkoli, da se ni rešila oblika našega političnega zedinjenja že v romantični prevratni dobi. Izven vsake diskusije stoji dejstvo, da na zedinjenje niso bili pripravljene ne Srbi, ne Hrvatje, ne Slovenci, ker so ostale vse tozadevne akcije v prejšnjih letih omejene vedno le na ozke kroge inteligentov, zadnje mesece med vojno pa tudi ni bilo mogoče dohiti tega, kar bi moglo biti le plod prizadevanja več generacij.¹ To ni nikak greh in nikogar, temveč le suho dejstvo, kakor je tudi le suho dejstvo, da so one vezi, ki vežejo medsebojno Slovence, Hrvate in Srbe, vsaj zaenkrat še jako šibke, dočim nas ločijo zgodovina, vera, kultura, vzgoja, miselnost, narodni značaj itd. Samemu sebi in narodu zakriva resnico, kdor ne bi priznaval, da je zedinjenje bilo bolj izhod iz situacije, v katero je spravila jugoslovanske narode vojna, nego rezultat dolgotrajnega in globokega duhovnega procesa pri vseh treh narodih. Dejstvo je, da so bila nekatera gesla, s katerimi se je utemeljevalo zedinjenje, še neiznošen plod, po precejšnjem delu le miselna konstrukcija in predvsem ne dosti zakoreninjena v ljudski duši, vendar bi bilo mogoče še naknadno nadomestiti mnogo, mnogo neizvršenega dela, ako bi bili mogli uveljaviti že takoj ob prevratu primerno obliko zedinjenja ter skušali to zedinjenje udejestovati s primernim taktom. Tako so pa odločujoči činitelji, opojeni od zmag domače in tuje vojske in oprti na v vojni izoblikovani militarizem, izigrali naivno zaupanje Hrvatov in Slovencev ter s časom pokazali, da jim ne gre za zedinjenje dveh enakopravnih narodov, temveč za eksploatacijo dveh podjarmljenih »plemen«, zavito v slovansko pobarvane krilatice, kar je moralo seveda vzbuditi kmalu tem večjo reakcijo, čim večje je bilo razočaranje.

Da je na tej velikosrbski ideologiji večine srbske buržuazije zgrajeno politično »zedinjenje« Slovencev, Hrvatov in Srbov nemogoče in nevzdržno, je jasno. Zgodovina nas na vsaki strani uči, da niti daleko močnejši, kulturno starejši in politično neprimerno bolj izšolani narodi niso mogli v taki obliki »zedinjati« drugih, razmeroma mnogo šibkejših narodov in tudi te velikosrbske koncepcije ne more in ne bo vzdržala prav nobena sila, ker bi bila celó za predvojno dobo več kot protinaravna. Dveh kulturno, gospodarsko in politično relativno tako jakih narodov, kot smo v tej državi Slovenci in Hrvatje, ne bo mogoče nikdar streti in odpor proti navedeni velikosrbski koncepciji je elementaren, vsenaroden in nikakor ne morda strankarski, kakor naivno meni velik del kratkovidne in šovinistične srbske buržuazije. Na osnovi, kakršno

¹ Zedinjenje Italije n. pr. je — če se ne oziramo na pesniške intuicije Danteja — kot političen program koncipiral že Cola di Rienzo 500 let pred faktičnim zedinjenjem! («Nonne scismatica nomina Gibeline parzialitatis et Guelfe, pro quibus innumerabilia millia animarum et corporum sub pastorum oculis perierunt, delere prorsus inceperam per reductionem civitatis Romanae et totius Italiae ad unam unanimum pacificam, sanctam et individuum unionem?») Gregorovius, Geschichte der Stadt Rom, liber XII. — Opomba uredništva.

si je zamislila večina srbske buržuazije to državo, je njena eksistenca enostavno nemogoča. To je treba enkrat jasno in odkrito povedati, ker le potem je mogoče trezno in uspešno nadaljno razpravljanje.

Gre torej dejansko za to, ali ostanemo skupaj in vztrajamo pri političnem zedinjenju, seveda na drugačni, naravnejši in zato tudi trdnejši bazi, ali se pa zopet razidemo. Ali naj se razidemo? Srbi in Hrvatje bi teoretično brez večjih težav lahko tvorili samostojni državi, dočim bi bilo za številčno šibke Slovence to najbrže nekoliko težje, toda praktično bi dovedla formacija Srbije in Hrvatske nedvomno do najtežje krize, ker bi bil v tistem trenutku tudi razvit makedonski problem, načelo bi se črnogorsko in vojvodinsko vprašanje, vprašanje neslovanskih narodov na našem ozemlju itd., z eno besedo: zopetni razhod Slovencev, Hrvatov in Srbov bi nujno dovedel do največje katastrofe na Balkanu, pri kateri bi Evropa nikakor ne mogla ostati le pasiven gledalec, ne glede na to, da ne bi reprezentirali tako morda samostojni, toda docela oslabljeni posamezni jugoslovanski narodi v evropskem koncertu prav ničesar ter bi trpeli danes mnogo bolj, nego je trpela predvojna Srbija. O amputaciji torej more besedičiti le političen ignorant, človek, ki ne vidi za ped pred seboj in ki ni prebavil preteklosti. Z razhodom se tako Slovenci in Hrvatje, kakor tudi Srbi v prav enaki meri onemogočimo, prerežemo glavne korenine svoje eksistence in svoje moči. Tudi Srbi, pravim, kajti velikosrbska buržuazija naj si nikar ne domišlja, da stoji danes v tisti luči pred Evropo, kakor je stala julija l. 1914. in da se politična konstelacija Evrope ni prav nič izpremenila, obratno — zaigra lahko prav vse, kar si je priborila s potoki krvi, kajti političnih meja ne bi diktirila ona. Imeli bi docela na svoji strani le Italijo, da jih tako politično oslabi in nato gospodarsko podjarmi, kajti vsi italijanski pogledi so usmerjeni le na vzhod.

Balkan je geografskopolična enota, zato njegove narode naravnost sili tudi k političnemu zedinjenju. Po razpadu Avstro-Ogrske, ki je bila prav tako geografskopolična ter je postala tekom časa tudi močna gospodarska enota, je do današnje SHS nujno moralo priti, kakor bo nujno moralo priti tudi še do zedinjenja z Bolgarijo ter do balkanske federacije sploh. Ker se nam zdi zopetni razhod logično nenaraven in škodljiv za vse tri tvoritelje te države, ki bi imel lahko katastrofalne posledice za vse, je edini izhod iz današnjega kaosa — sporazum. Če sploh reflektiramo še na nadaljno sožitje — in na to vsak trezno misleč Slovenec, Hrvat ali Srb mora reflektirati — nam pač ne preostaja ničesar drugega, nego da si poiščemo tudi obliko našega nadaljnega sožitja, ker je današnja nevzdržna in je Slovenci, Hrvatje ter drugi narodi (vsi smo enakopravni, naj bomo slovanske ali neslovanske krvi!) tudi nikdar ne bodo sprejeli. Žal le, da sta dosedanja oblika zedinjenja ter metoda nje-nega uveljavljanja zasejali toliko medsebojnega antagonizma, da ne rečem naravnost sovraštva, da je mirno in trezno iskanje ter razpravljanje o

obliki našega nadaljnega sožitja jako otežkočeno. Zlasti po zadnji, državnemu udarcu na las podobni »rešitvi« vladne krize ter boja, ki bo nujno sledil tej »rešitvi«, bo sporazum težek problem, vendar ima pa tudi sedanja situacija to dobro stran, da se pri bodoči sporazumni reviziji oblike našega sožitja ne bo prezrl noben činitelj, da ne bo ostalo odprto prav nobeno vprašanje in da ne bo ostalo ničesar neizgovorjeno, pa naj bo še tako kočljivo.

Naš prvi in najvažnejši, za enkrat celo edino važni problem je torej oblika našega nadaljnega sožitja, ker je od rešitve tega problema odvisno prav vse, da — eksistenca države. Glede na to bi človek lahko upravičeno pričakoval, da se bo naša javnost pečala s tem problemom z vso intenzivnostjo in resnostjo, toda politične stranke — in še te ne vse — so pač sestavile med štirimi stenami svoječasno svoje ustavne načrte, s tem je bilo pa izvršeno tudi vse. Molčali so in molčijo naši znanstveniki in publicisti, teoretiki in praktiki, politiki in javni delavci. Neprestano beremo sicer o »narodnem in državnem edinstvu« na skrajnem desnem in o »človečanski, mirotvorni republikli« na skrajnem levem krilu, toda v bistvo in v globino problema se ne poda nihče. V tem pogledu so naši znanstveniki in javni delavci docela odrekli in prav zanimivo bi bilo ugotoviti, ali je temu vzrok nerazumevanje za dalekosežno važnost tega problema ali obzir na obstoječe stanje. Zadnja vladna kriza je sicer »rešena«, ni pa rešena državna kriza, ki jo je »rešitev« te vladne krize le še potencirala, in stvar nas samih je, če bomo pri reševanju državne krize tudi tako nepripravljeni, kakor smo bili pri zedinjevanju l. 1918.

II.

Boj, ki ga je s svojim čezdaljebolj nasilnim postopanjem nasproti Slovincem in Hrvatom izzvala večina srbske buržuazije, torej nikakor ni boj posameznih političnih strank proti drugim političnim strankam, temveč boj dveh narodov proti jasnim podjarmljevalnim tendencam srbskih šovinistov, boj dveh narodov v družbi z resnično srbsko demokracijo za politično, kulturno in gospodarsko svobodo, za najvišje in najgloblje principe moderne države in naroda, ki ne poznajo in ne smejo poznati nobenih kompromisov, kajti kakor hitro bi začela kaka politična stranka z njimi slepomišiti ali pa celo trgovati, je eliminirana iz političnega življenja. Nikakor ne gre torej sedaj v prvi vrsti za perfekcioniranje kakega sporazuma, temveč za izbojevanje absolutne suverenosti vsakega naroda kot celote v naši državi kot neobhodnega pogoja za pravi, pošteni in trajni sporazum, kajti šele na tej podlagi je mogoč razgovor o njem in njege dovršitev, pri čemer bi vsak izmed treh kompaciscentov prostovoljno odstopil del svoje suverenitete višji enoti.

Tega se morajo z vso resnostjo zavedati tudi posamezne naše politične stranke, kajti očitno je, da prihajamo s temi volitvami polagoma v odločilno fazo našega vprašanja in boja, ki stoji izven političnih strank

in nad strankami. Tu je v boju narod, kakor je stal l. 1917. in 1918. in zgodovina ne bo odpustila politični stranki, ki bi hotela ali skušala kovati iz tega eksistenčnega boja svojega naroda svoj strankarski kapital. Tu gre za koncentracijo celokupne narodove sile za dosego skupnega narodnega in ne strankarskega cilja, kajti kdo ve, kako dalekosežne oblike bo ta boj še zavzel, ker s predstoječimi volitvami gotovo še ni končan. To vprašanje je danes dozorelo že toliko, da so podrejenega pomena vsa kulturna in socialna vprašanja in razlike, za to bi smela nastopiti že pri prihodnjih volitvah zgolj dva tabora: enotni narodni blok ter pristaši centralizma.

Na Hrvaškem je bila podobna narodna koncentracija izvršena že pri zadnjih skupščinskih volitvah. Tedaj je postavila HRSS kandidatne liste po vsem hrvaškem jezikovnem teritoriju in odbila koalirani nastop s HZ, ki je kompaktno podprla HRSS in s tem so bile iz hrvaškega naroda izločene vse druge politične stranke in klike ter ustvarjena silna nacionalna falanga. Ne gre za to, ali je pri tem postopanju HZ odločevala uvidevnost, strankarska nesebičnost in nacionalna požrtvovalnost hrvaškega meščanstva ali pa njega sterilnost in akcijska šibkost, dejstvo je le, da koraka danes hrvaški narod docela kompakten v svojem boju trdno naprej, da v HRSS niti njeni voditelji ne gledajo več politične stranke, temveč edino legitimno zastopnico celokupnega naroda, ki iskreno združuje v tem trenutku kulturno in socialno najrazličnejše orientirane skupine in plasti vsega naroda.

Tako nacionalno fronto moramo nujno ustvariti pri teh volitvah tudi Slovenci in stvar aktivnih politikov je, da jo skušajo izvesti. Čim večja je kaka stranka, tem večjo odgovornost nosi zanjo. Sicer je že pri zadnjih volitvah zapostavil precejšen del našega naroda svoje drugačno kulturno in socialno naziranje političnemu ter volil SLS kot najmočnejšo tradicionalno slovensko in avtonomistično politično stranko, vendar je dobila le 60% oddanih glasov, dočim je odnesla HRSS v banovini 65%, ne glede na to, da je tam četrtnina prebivalstva nehrvaška. Boj, ki ga bije naš narod, pa nujno zahteva, da njegova reprezentanca ne dobi legitimacije le od dobre polovice, temveč od vsega naroda, zato je neobhodno potrebno, da svobodomiselní in razrednobojni del naroda zapostavi svoje kulturno in socialno različno naziranje političnemu cilju, SLS pa da preko svojega strankarskega okvirja v zajednici z vsemi skupinami, ki stoje na slovenskem nacionalnem programu, ustvari enotno in kompaktno nacionalno fronto, obsegajočo celokupni slovenski narod. Pogrešeno bi bilo, ako bi zahtevala SLS od ostalih skupin tako kapitulacijo, kakor jo je izvršila pri zadnjih volitvah HZ pred HRSS, a slovenski narod bo prav tako obsodil politične skupine ali kulturne krožke, ki bi v tem velikem trenutku iz kakih svobodomiselnih ali socialnih predsodkov in ekstravaganč rušile enotno nacionalno politično fronto ali pa celo iz kakih osebnih ambicij lovile morda mandate.

SLS je dobila pri zadnjih volitvah že v prav veliki meri slovenski mandat in sedaj gre za to, da ta mandat ne le obdrži, temveč ga tudi razširi in utrdi. Edino ona je toliko močna in v slovenskem narodu tako tradicionalno in globoko zasidrana politična formacija, da lahko v tem eksistenčnem boju svojega ljudstva zapostavi (ne rečem: da zataji!) svoje strankarsko obeležje ter prevzame neoporekan vsenarodni mandat, kajti v tem slučaju je ni pri nas politične skupine, ki bi se upala nekaznovana kršiti vsenarodno disciplino, zastopati bi pa morala potem tudi celokupen narod in ne le svojih pristašev. In ko bo ta veliki boj dobojevan, bo lahko s častjo in slavo svoj mandat zopet vrnila narodu nazaj ter kot politična stranka v ožjem pomenu besede nadaljevala boj za svoj specialni program.

Kot majhnemu narodu, ki tvori le del velike fronte proti podjarmljevalnim tendencam radikalne srbske buržuazije in njenih priveskov, nam gotovo tudi ne more biti vseeno, kakšne uspehe bo žel ta boj v ostalih pokrajinah naše države, zato je neobhodno potrebno, da skušamo posredovati v smislu enotne fronte tudi v ostalih pokrajinah, kajti nobenega dvoma ni, da čutijo vsi demokratični elementi naše države brez razlike narodnosti in kulturnega ter socialnega nazora nujno potrebo po strnjemem, kompaktnem in čim najenotnejšem nastopu, ki naj nedvoumno manifestira enotno voljo enotne fronte za enoten cilj.

Boj, v katerega se podajamo, ima le dva cilja: boj za resnično osvobojenje posameznih narodov te države izpod nadvlade velesrbsko orientirane buržuazije, ki hoče v svrhu gospodarske in politične eksploatacije Slovence in Hrvate pa tudi svoj lastni narod politično podjarmiti, ter boj za uveljavljenje popolne ljudske suverenitete v državi, ki more obstojati samo kot svobodna zveza svobodnih narodov. Samo ta dva cilja ima, zato je tudi naglašanje kakršnihkoli drugih ciljev in zahtev zdaj odveč, kajti pogoj za rešitev vseh drugih vprašanj je rešitev političnega. Sedaj gre za res in na nas je, da se pokažemo tudi zrele teča velikega trenutka.

Fran Erjavec:

Slovensko združništvo.

Slovensko združništvo nima le globokih in solidnih korenin v domači zemlji, temveč tudi že precejšnjo tradicijo, saj bo minilo prihodnje leto že sedemdeset let, odkar je ustanovil Čeh Horak pri nas prvo zadrugo, to je »Obrtno pomožno društvo v Ljubljani«. Ker tedanje politične razmere niso bile ugodne za ustanavljanje in razvoj takih in podobnih slovenskih institucij, je Horakovo dete dolgo let samevalo, le nekaj nemških hranilnic se je ustanovilo v šestdesetih letih tudi po slovenskih deželah. Važen preokret se je pa izvršil l. 1868. Tedaj se je namreč

udeležil dr. Josip Vošnjak polaganja temeljnega kamna za češko narodno gledališče v Pragi ter si po dr. Riegrovem posredovanju ogledal in proučil nekaj čeških zadrug. Prišedši domov, je začel v »Slovenskem Narodu« takoj z živahno propagando za združništvo, toda politične razmere in pa društveni zakon iz l. 1852., kateremu so bile tedaj še podvržene zadruge, sta za enkrat še onemogočala realizacijo vošnjakovih načrtov. Na bolje se je obrnilo šele l. 1873., ko smo dobili združni zakon. Tedaj se je za dr. Jos. Vošnjakove načrte posebno zavzel njegov brat Mihael, ki je začel ustanavljati kreditne zadruge (prvo v Ljutomeru že l. 1872.). Svojo delavnost na združnem polju je razvil Mihael še prav posebno po l. 1879., ko se je naselil v Celju. Večina teh zadrug je bila osnovana po Šulce-Deličevem sistemu z izrazito nacionalnopolitično tendenco ter so si v tem pogledu tudi stekle mnogo zaslug. L. 1889. so pa začeli ustanavljati v Avstriji tudi zadruge po Rajfajznovem sistemu, ki so našle kmalu odmeva tudi v Sloveniji. »Slovenec« je objavil celo vrsto člankov, ki so propagirali misel združništva po Rajfajznovem sistemu. Konkretnije oblike v širšem obsegu je dobila ta ideja šele sredi devetdesetih let z nastopom dr. J. E. Kreka, ki je s svojo temperamentno impulzivnostjo hotel priklicati čez noč iz tal obsežno združno organizacijo. Zato je bilo dr. Krekovo združništvo izprva zgrajeno deloma na nesolidni in preveč strankarsko-tendenčni podlagi, kar se je kmalu bridko maščevalo v nekaterih hudih polomih. To je dalo tedanji kranjski »narodno-napredni stranki« v začetku tekočega stoletja povod za skrajno grdo gonjo proti združništvu, ki bo v vedno sramoto tedanji kranjski slovenski napredni inteligenci. Toda dr. Krekovo združništvo, ki je imelo v nasprotju z Vošnjakovim predvsem socialne tendence, je izšlo kljub hudim pretresljanjem iz tega ognjenega krsta zmagovalno in se kmalu nato moško razmahnilo. Med delavstvom je živahno propagiral združno misel zlasti Anton Kristan ter mnogo pripomogel k ustvaritvi precej jake in solidne delavske konsumne organizacije. Vzporedno s tem naraščanjem zadrug so nastajale in se razvijale tudi združne zveze. Ustanavljanje novih združnih zvez so narekovale deloma krajevne potrebe, deloma pa politična orientacija združnikov.

Združništvo si je steklo v slovenskem narodnem, gospodarskem in socialnem življenju ogromnih zaslug. V narodno ogroženem ozemlju je bilo ter je še danes najtrdnejša opora naše narodne odporne sile proti tujemu nacionalnemu pritisku, kajti naš človek se je narodno uklonil navadno šele tedaj, ko je postal gospodarsko odvisen od tujca. Bolj nego tuja šola nas je premagoval tuji kapital, česar so se naše narodne obrambne organizacije vedno vse premalo zavedale in radi česar je rodilo naše narodno obrambno delo na severu proti tako sistematičnemu gospodarskemu zaslužjevanju po Nemcih tudi tako malo uspehov. In tudi danes lahko trdimo, da se ohrani naš narod izven Jugoslavije le tedaj, če ostane gospodarsko samostojen, kar mu more v danih razmerah jamčiti le dobra

Stanje in poslovanje slovenskih

Tek. št.	Ime zveze	Leto ustanovitve	Sedež zveze	Število včlanjenih zadrug	Število zadrugarjev	Od včlanjenih zadrug je bilo											
						kreditnih	nabavljalnih in konsumn.	kmet.-stroj.	živinorejskih	mlekarstvih	stavbanskih	obrtniških	električnih	raznih			
1	Zadružna zveza	1899	Ljubljana	508	99.000	276	81	25	35	24	8	26	15	18			
2	Zveza slovenskih zadrug	1907	Ljubljana	96	20.500	35	16	—	6	4	6	9	6	13			
3	Zveza gosp. zadrug za Slovenijo	1920	Ljubljana	37	22.623	11	7	—	—	—	—	10	—	9			
4	Zadružna zveza	1883	Celje	169	34.607	96	12	—	11	5	4	16	9	16			
5	Zadružna zveza	1904	Gorica	147	23.082	69	14	14	—	20	22	3	2	3			
6	Zadružna zveza	1921	Trst	133	45.000	87	34	—	—	8	1	—	—	3			
7	Zveza koroških zadrug	1921	Celovec	43	12.600	34	1	—	4	1	1	—	1	1			
S k u p a j				1133	257412	609	165	39	56	62	42	64	33	63			
Vseh ostalih 17 zadružnih zvez v SHS, brez slovenskih l. 1922				3733	ca 400000	2187	1390	3	10	17	2	12	—	142			

Stanje in poslovanje

Tek. št.	Včlanjenih pri	Leto ustanovitve	Sedež zveze	Število včlanjenih zadrug	Število zadrugarjev	Včlanjene	
						deležev	vlog
1	Zadružna zveza	1899	Ljubljana	505	97.899	1.758.577 Din	176.154.733 Din
2	Zveza slovenskih zadrug	1907	Ljubljana	82	19.213	879.785 Din	93.359.792 Din
3	Zveza gosp. zadrug za Slovenijo	1920	Ljubljana	37	22.623	5.249.154 Din	8.072.684 Din
4	Zadružna zveza	1883	Celje	163	33.607	1.361.341 Din	79.546.543 Din
5	Zadružna zveza	1904	Gorica	148	22.264	410.322 Lit	22.159.079 Lit
6	Zadružna zveza	1921	Trst	127	40.657	604.488 Lit	38.642.759 Lit
7	Zveza koroških zadrug ¹	1921	Celovec	42	12.230	129.078 Ka	198.283.000 Ka
S k u p a j				1104	248.493	9.248.857 Din 1.014.810 Lit 129.078 Ka	357.133.752 Din 60.801.838 Lit 198.283.000 Ka

¹ Ker je ta zveza začela poslovati šele meseca avgusta 1922, ni mogoče navesti se ne razlikujejo mnogo od onih iz l. 1922.

zadružnih zvez leta 1923.

Te zveze so imele:					
deležev	vlog	kreditov	denarnega prometa	čistega dobička	rezervnega zaklada
86.735 Din	61.052.572 Din	41.220.905 Din	313.977.064 Din	8.154 Din	114.859 Din
25.920 Din	4.200.375 Din	1.947.516 Din	35.895.565 Din	19.082 Din	45.255 Din
Ta zveza je organizirana kot društvo, zato tudi nima lastnega žiro prometa.			154.464 Din	213 Din	—
55.722 Din	5.999.534 Din	5.893.694 Din	91.784.471 Din	95.820 Din	189.023 Din
16.344 Lit	4.613.619 Lit	3.267.597 Lit	32.932.337 Lit	5.758 Lit	porabljen za kritje izgub pri izmenjavi
25.916 Lit	1.641.490 Lit	1.624.073 Lit	39.903.828 Lit	1.556 Lit	14.854 Lit
18.000 Ka + 4.262 Din	707.804 Ka + 1.818.575 Din	179.558 Din	17.624.482 Ka + 1.989.336 Din	14.078.584 Ka + 17.843 Din	2.418 Din
172.639 Din	73.071.056 Din	49.241.673 Din	443.800.900 Din	141.112 Din	351.555 Din
42.260 Lit	6.255.109 Lit	4.891.670 Lit	72.836.165 Lit	7.314 Lit	14.854 Lit
18.000 Ka	707.804 Ka	— Ka	17.624.482 Ka	14.078.584 Ka	— Ka
1.786.990 Din	41.628.992 Din	41.164.323 Din	1552.262.410 D		

slovenskih zadrug leta 1922.

zadruge so imele skupno:				
kreditov	naloženega denarja	denarnega prometa	čistega dobička	rezervnega zaklada
66.463.559 Din	71.744.042 Din	1081.796.383 Din	1.387.539 Din	2.706.513 Din
70.255.005 Din	11.841.169 Din	801.636.981 Din	1.006.725 Din	1.251.020 Din
10.644.422 Din	4.387.520 Din	369.434.890 Din	220.364 Din	549.697 Din
65.367.286 Din	16.269.944 Din	616.958.147 Din	1.110.157 Din	1.451.166 Din
9.837.228 Lit	11.819.423 Lit	67.339.828 Lit	116.602 Lit	984.169 Lit
21.118.633 Lit	14.733.444 Lit	117.734.308 Lit	129.164 Lit	2.373.780 Lit
94.545.000 Ka	25.164.000 Ka	103.772.900 Ka	4.350.000 Ka	1.077.000 Ka
212.720.272 Din	104.242.675 Din	2869.826.401 Din	3.724.785 Din	5.958.396 Din
30.955.861 Lit	26.552.867 Lit	185.074.136 Lit	245.766 Lit	3.357.949 Lit
94.545.000 Ka	25.164.000 Ka	103.772.900 Ka	4.350.000 Ka	1.077.000 Ka

tozadevnih števil iz l. 1922, temveč se nanaša zadnjih sedem rubrik na l. 1923, ki pa

zadružna organizacija. Druga ogromna zasluga našega zadružništva je, da je gospodarsko osvobodilo našega malega človeka, zlasti kmeta, iz rok oderuških pijavk, ki so se bile pod vplivom liberalno-gospodarske zakonodaje iz sedemdesetih let tako globoko zažrile v naše narodno telo ter zadnja tri desetletja preteklega stoletja že tako vidno sušile njegov življenjski sok. Gospodarsko stanje našega naroda je v zadnji četrtini preteklega stoletja postalo že naravnost obupno. Nekoč trdne kmetije so propadale ena za drugo in ljudstvo je moralo kar v trumah bežati s svoje zemlje v Ameriko. Pomanjkanje denarja je bilo silno in to so izrabljali različni oderuhi, da so ga izposojali svojim sovaščanom za ogromne obresti, kar je upropastilo tisoče in tisoče domačij. In v tem kritičnem trenutku so se pojavile dr. Krekove rajfajznovke, ki so v malo letih osvobodile naše ljudstvo oderuhov (in od tod tudi tako nasprotstvo »narodno-napredne stranke« proti zadružništvu, kajti ti oderuhi so bili skoraj brezizjemno njena edina opora po kmetih) ter skoraj preko noči docela preobrazile gospodarsko stanje našega kmečkega ljudstva, kar je seveda najugodnejše vplivalo tudi na njegov kulturni napredek. In ravno v tej ustvaritvi našega zadružništva gledam jaz vso veličino genialne dr. Krekove intuicije, tu v prvi vrsti leže njegove nevenljive zasluge, ki si jih je bil pridobil za naš narod.

S tem seveda naloga našega zadružništva še davno ni dovršena, kajti čaka ga sedaj še večja in težja, to je, da nam pomaga dvigniti naš obrt in ustvariti našo industrijo, ki sta eksistenčnega pomena za naš narod. kar sem na kratko omenil že v zadnji številki te revije, razpravljajoč o našem velesojmu. Slovenci smo bili že od nekdanj revni na kapitalu, zato je bila tudi vsa predvojna industrija ter je tudi še velik del današnje v tujih rokah, radi česar smo Slovenci v veliki meri le posli tujega kapitalista, z drugo besedo: kri, ki jo ustvarjajo naša zemlja in naše roke, hrani tuje telo. To je trajno nevzdržljivo, ker trajno slabi vse organe našega narodnega telesa, zato moramo stremeti po osvoboditvi od tujega kapitala in ga skušati nadomestiti z domačim. To je pa pri naših skromnih razmerah dosegljivo le s skrbno in smotreno organizacijo ter ekonomsko izrabo prav vseh narodnih materialnih sil in silic, kar je izvedljivo le s sistematično izgraditvijo ter globokoumno usmeritvijo zadružništva. Da gre razvoj v to edino pravo pot, nam vsaj teoretično in na zunaj (v praktično tozadevno uveljavljanje nimam vpogleda) dokazujeta ustanovitvi »Zadružno gospodarske banke« in »Zadružne banke«. Če sta ti dve banki v radikalnih delavskih vrstah kamen stalne izpodtike, je to nedvomno ali neorientiranost ali pa hlastanje po popularnosti, kajti edino po tej poti je mogoče v danih razmerah zbrati nacionalni kapital za ustvaritev nacionalnega obrta in industrije, ustvariti sigurne in solidne eksistenčne in razvojne pogoje slovenskemu narodu ter končno že v meščanski družbi izvesti dejansko nekako — socializacijo, kajti zadruža je vsaj teoretično že danes zarodek socializacije gospodarskega reda. Poudarjam

pa vnovič, da govorim tu zgolj teoretično, ker vem le za »Zadružno gospodarsko banko«, da ima v njej zadružništvo res močno majoriteto, za nobeno izmed obeh pa ne, v koliko se v tej smeri praktično res udeležujejo.

Glede na te izredne naloge, ki jih je zadružništvo pri nas že izvršilo in ki jih ima še izvršiti, ni prav nič čudnega, če je tudi izredno razvito. Že danes si skoraj upam trditi, da smo glede zadružne organizacije Slovenci vsaj kar se njegove ekstenzivnosti tiče morda že, seveda relativno, med prvimi narodi na svetu, dočim intenzivna plat povprek še ni tako zelo razvita ter bi bilo treba začeti posvečati tudi tej strani polagoma več pozornosti. To nam dovolj jasno izpričuje priloženi statistični pregled.¹ Pričakovati in le želeči je, da bi to stremljenje po gospodarski samopomoči v obliki zadružništva prav tako lepo še napredovalo, saj ni zadružništvo že danes le ena prvih gibnih in tvornih sil v našem narodnem življenju, temveč tudi za bodoče ena najtrdnjših garancij za nacionalno eksistenco in razvoj celokupnega slovenstva.

¹ Ob tej priliki se iskreno zahvaljujem vsem zadružnim zvezam za ljubeznivo pomoč pri zbiranju te — menda prve — statistike celokupnega slovenskega zadružništva na slovenskem ozemlju, dočim mi podatkov o zadružni organizaciji med našimi izseljenci za enkrat še ni bilo mogoče dobiti.

P. Angelik Tominec O. F. M.:

Problem miloščine.

»Kajpada moramo priznati«, tako berem v neki reviji, »da iz dovoljenosti bogastva izvira tudi socialna razlika med premožnimi in revnimi krogi. Toda to je dejstvo, ki se vije po celi človeški zgodovini (uboge boste vedno imeli med seboj), ki ga ne more odpraviti ne »Vzajemnost« ne »Socialna misel«. — Amerikanski katekizem piše: »Nekateri ostanejo ubogi, kljub vsemu delu, drugi postanejo bogati. Bog hoče tako. Ubogi naj bodo zadovoljni zaradi Boga, — bogati naj ubogim pomagajo« (vpr. 232). O splošni enakosti smejo sanjati le optimisti, v resnici je nemogoča: enakost, kakor si jo v mislih predstavljajo, bi ne bila drugega ko splošno enako bedno in revno stanje vseh ljudi«. (Okr. Rer. nov.). Ublažiti te gospodarske razlike ne more sama pravičnost, tu mora nastopiti ljubezen s telesnimi deli usmiljenja, torej z miloščino. Da bi pa imeli potrebni po sv. Tomažu pravico do vzdrževanja iz imetja bogatih, kakor meni »Soc. Misel«, ne bo držalo, kajti kjer govori Tomaž posebej o miloščini, pravi: dajati miloščino je dej ljubezni pòtem usmiljenja (2, 2. q. 32 a. 1), slično Leon XIII.: to niso dolžnosti pravičnosti . . ., ampak krščanske ljubezni. (Rer. nov.) Na ta način si bogati lahko napravijo prijatelje z grešnim mamonom in s tega stališča, pravi Zlatoust, ne potrebujejo samo reveži bogatinov, marveč še bolj bogatini revežev.«¹

¹ »Vzajemnost« XII (1924) p. 2—3 v op. 5. Nemške in latinske citate sem radi lažjega umevanja poslovenil.

Kajpada je in bo tudi zanaprej ostalo dejstvo v človeški družbi, da so eni premožni, drugi pa revni, kakor so tudi resnične besede Jezusove: »Uboge imate vsikdar pri sebi« (Jan. 12, 8). Vendar pa iz tega še nič ne sledi. Ravnotako bi namreč Gospod lahko rekel: Bólnike imate vsikdar pri sebi. Bilo bi to samo poudarjanje suhega dejstva, ne sledilo bi pa iz tega, kakor mi bo moj oponent sam rad pritrdil, da je bolezensko stanje dobro in se proti boleznim ni treba boriti. Ravnotako so tudi besede Gospodove o ubogih le ugotovitev v žalostnega dejstva, ne sledi pa iz tega, da je morda družabni red, ki obstoji iz bogatinov in nebrojne množice revežev, zato na vsak način nujen in da ni potreben popravila, oziroma zmanjševanja teh razlik in sicer po pravičnosti.

Radi dalje priznavamo nad seboj voljo božjo, kakor to uči vsak katekizem, saj brez božje volje ne pade niti las z glave, vendar je kljub temu naša dolžnost, da delamo na to, da bo število revnih vedno manjše; ne pa da roke položimo navzkriž, rekoč: Bog hoče tako. Mnenja smo namreč, da je tako veliko bogastvo, kakor velika revščina za človeka zlo. Izjeme potrjujejo pravilo.

Rade volje dalje priznamo, da smejo sanjati o splošni enakosti le optimisti, toda mi smo sami že opetovano naglašali, da je popolna lastninska enakost v sedanjem po grehu pokvarjenem stanju človeštva² nekaj nemogočega, da pa neenakost kljub temu ni idealna norma in da mora zato prizadevanje družbe iti za tem, da se odpravi.

Konečno se strinjamo tudi z naukom sv. Tomaža o miloščini, da je namreč delo ljubezni in usmiljenja, ne pa delo pravice. Pa zato tukaj ne gre. Treba je namreč ločiti pravico do vzdrževanja od miloščine. Prva temelji in korenini v pravičnosti, druga pa temelji in korenini v ljubezni.

Dejstvo je, da dandanes mali peščici bogatinov stoji nasproti velika množica siromakov. To je zlo. Vprašanje pa nastane, kdo naj to zlo odpravi. Naj se li vsa rešitev tega zla položi na ramena prostovoljne in neizsiljive ljubezni posameznika ali pa naj se skuša to zlo odpraviti na podlagi vse obvezujoče in na splošno od vsakega izterljive pravice, in naj ljubezen nadomesti le ono in tam, kjer pravica kljub vsemu prizadevanju odreče?

V prvi dobi krščanstva, ko Kristusova načela vsled malega števila kristjanov še niso imela in tudi niso mogla imeti vpliva na gospodarsko življenje, bi se odgovor na gorenjo vprašanje glasil nedvomno: Revežem naj pomagajo bogatini, vsak individualno iz nagiba usmiljenja. Bila je tedaj med kristjani živa vera, bila je ljubezen, od poganske države tudi ni bilo pričakovati nobene pomoči.

V drugi dobi, recimo v srednjem veku, tega velikanskega prepada med bogatini in siromaki ni bilo, tudi kapitalizma v današnjem pomenu

² »S. M.« I (1922) p. 78, 203.

besede še niso poznali, in tudi tedaj se je odgovor na gorenje vprašanje lahko glasil: Revežem naj v Kristusovem imenu pomagajo bogatejši. Državna oblast tudi zdaleka še ni bila tako urejena, kakor dandanes, da bi se bila mogla razviti socialna postavodaja v modernem smislu.

Drugače pa je stvar dandanes. Krščanska socialna načela se v moderni državi lahko mirno uveljavijo, če obstoja dobra volja od strani vladajočih in posedujočih. Namesto prilično uravnovesenega blagostanja vseh je nastopil prepad med maloštevilnimi bogatini in nepregledno množico siromakov, katere je sodobni družabni red razdedinil. Namesto žive vere in ljubezni je v praktičnem življenju stopila nevera in »sveti« egoizem. Največja sprememba, ki je nastala v današnjem času in o kateri v srednjem veku niso mogli niti slutiti, obstoji glede pojma »potrebni in ubogih«. Tedaj so pod to besedo umevali ljudi, ki so bodisi po lastni ali tuji krivdi prišli v nesrečo in bili potrebni podpore. Izvrstno urejeno cehovstvo in splošno mnogo večji vpliv vere je tedaj na eni strani dal priliko vsakemu, da pride z delom do poštenega kruha, na drugi strani sta pa ta dva činitelja zabranjevala brezmejni pohlep in neomejeno dobičkaželjnost. Število res ubogih in potrebnih podpor je bilo zato v primeri z današnjim nizko.¹ Današnji kapitalistični družabni red je to popolnoma izprevrgeel. Medtem ko je preje malo število nemaničev stalo nasproti veliki množici ljudi srednjega stanu in bogatinov, vidimo dandanes ravno obratno. Malemu številu ljudi z ogromnim kapitalom stoji nasproti velika množica potrebnih in ubogih in sicer po veliki večini takih, ki delajo, ki bi radi delali, in ki so delali, in ki imajo zato pravico, da bi jih njih delo vzdrževalo, oziroma da bi uživali njegove sadove po pravici tudi tedaj, kadar so brez lastne krivde ali vsled onemoglosti in starosti brez dela.

Zato se mora odgovor na gorenje vprašanje dandanes glasiti povsem drugače. Zlo, ki je nastalo vsled prepada med malo peščico bogatinov in veliko množico razdedinjenih, se mora odpraviti v prvi vrsti na temelju pravice; le, kjer ta odreče, naj priskoči na pomoč ljubezen s telesnimi deli usmiljenja, torej z miloščino.

V tem smislu umevam nauk Tomaža Akvinskega, ko pravi, govoreč o pravičnosti: »Iz razdelitve stvari in njihove prilastitve, ki izvira iz naravnega prava, ne sledi, da bi ne bilo treba pomagati s tem premoženjem revežem. Zato premoženje, ki ga imajo nekateri preveč, po naravnem pravu spada revežem za njih vzdrževanje« (S. th. 2, 2 q. 66, a.7). Jaz tukaj podčrtavam besedo po pravu. Po besedah sv. Tomaža torej potrebni od takih, ki imajo obilno premoženje, ne prejemajo prostovoljne miloščine, ampak imajo po naravnem pravu pravico do vzdrževanja iz njihovega imetja. Zadnjih konsekvenc iz tega sv. Tomaž ni izvajal, ker to v njegovem času ni bilo problem, kar lahko vsakdo posname iz katerekoli dobre zgodovine recimo 10. ali 11. in 12. stoletja.

¹ Ako izvzamemo izredne elementarne nezgode.

Danes pa so te konsekvence čisto jasne, kakor naglaša tudi g. dr. Aleš Ušeničnik, ko pravi: »Ako so materialne dobrine po naravnem pravu namenjene za vse, dejansko ob kakem »gospodarskem redu« (ali bolje neredu) temu namenu morda ne služijo več, tedaj se ne zdi več smotrno in naravnemu pravu primerno, če se »dispensatio« (razdelitev) popolnoma prepušča samovolji posameznikov. Zahteva naravnega prava je marveč, da socialna oblast poseže vmes in izvede reforme, ki spravijo gospodarstvo zopet v skladje s prvotnim namenom materialnih dobrin.«³

V popolnem skladu s tem so po mojem umevanju tudi nauki, ki jih podaja Leon XIII. v svoji okrožnici *Rerum novarum*. Socialni regulator družabnega življenja normalno ni miloščina, ampak pravičnost. — »Najgotovejša resnica je, da bogastvo držav ne pride od drugod, kakor od dela delavcev.« — Tako piše papež Leon XIII. In kaj sledi iz tega? »Jubet igitur aequitas...« »Pravičnost torej zahteva...« tako nadaljuje papež. Splošno priznano načelo je, da je država po svojem bistvu dolžna skrbeti za splošni blagor. Prav uravnana država mora skrbeti za vse po načelu delivne pravičnosti. Vsi, ki sodelujejo za splošni blagor, naj se istega tudi udeležujejo in sicer po tisti vrsti, po kateri sodelujejo za skupni namen. Prvi so tisti, ki vodijo državo. Takoj za njimi so pa delavski stanovi, ki s svojim delom ustvarjajo premoženje v državi. Vsled tega se mora država po zahtevah delivne pravičnosti že v drugi vrsti ozirati nanje. Splošno mora država bolj skrbeti za reveže, nego za bogatine. Rod bogatinov, ki je ograjen s svojimi trdnjavami, potrebuje manj javnega varstva, ljudstvo, ki nima nobenih svojih moči za svoje varstvo, je pa najbolj navezano na državno oporo.

Če pa pogledamo dejanski stan v moderni državi, kaj vidimo? Ravno narobe. Občine in privatni zavodi zidajo stanovanja itd. Državni uslužbenci pa stanujejo mnogi še danes v kletem podobnih stanovanjih, nezdravih barakah in vagonih. Znano je tudi, da so državni uslužbenci najslabše plačani. Ali naj ves ta socialni nered regulira miloščina?

Isto zahteva tudi naravna etika, ki jasno pravi, da je najmanj, kar se more zahtevati od ljubezni, to, da prej izpolni, kar zahteva pravičnost. Kaj bi rekli gospodarju, ki bi delavce slabo plačeval, v nadomestilo bi jim pa potem dajal miloščino? Po pravici bi mu lahko vsakdo rekel: najprej daj to, kar pravičnost zahteva.

Pozabiti tudi ne smemo ob tej priliki na velik demoralizujoč vpliv miloščine, kakor bi se morala dajati, da bi se reguliralo vse to, kar zagreši sedanji družabni red. Delo je, ki človeka ohranja in stori, da živi življenje vredno človeka. Ono mu daje samozavest in moč in zaupanje do samega sebe. Miloščina pa ga ponižuje, stori ga odvisnega in hlapca drugih. Zgodovina nas v tem potrjuje. Najglobokeje so padle rimske množice tedaj, ko so maloštevilni bogataši pitali cele množice in so bili brezdelní eni in drugi.

³ »S. M.« III (1924) p. 72.

Ako ponovimo vprašanje, kdo naj bo tisti, ki bo premostil prepad med peščico bogatinov in nebrojnim številom siromakov, tedaj ne moremo reči drugega, kakor da je tu na prvem mestu delivna pravičnost tako države, kakor posameznikov, in potem šele v drugi vrsti pride kot zasilni od pomoček in s krščanskega stališča, seveda, tudi kot prilika za moralno zaslužnost, ljubezen s telesnimi deli usmiljenja, ki ji nikdar ne bo zmanjkalo delokroga. Neenakost zdravja, nadarjenosti, značaja, razne nesreče itd. bodo pač vedno na vseh koncih in krajih zahtevale ljubezni kot zasilnega od pomočka socialnih bed. Kot normalni regulator socialnega življenja, ki edini more imeti končno kolikortoliko zadovoljiv dejanski efekt, pa mora veljati pravičnost, na splošno vselej, prav posebno pa v današnjih razmerah, ko ljubezen v socialnih odnosih ljudi zaradi nevere čimdaljebolj ugaša.

Nikolaj Preobraženski, univerzitetni lektor:

Med Azijo in Evropo.¹

Tudi temu članku naj služi za uvod »Ruski problem« prof. F. Grivca v »Času«, 1915, str. 121. Lahko bi kar ponovil začetne besede prof. F. Grivca, ker se nanaša moje gradivo na ista vprašanja filozofije nove ruske zgodovine. Torej po starem izročilu (ki ga nam je ohranil tudi Puškin v svojem Table-talke), se je nahajal v zapuščini Petra Velikega lastnoročno risan zemljevid, na katerem je bila označena Rusija kot samostojen del sveta med Azijo in Evropo. Ta spomin je oživel sedaj, ko išče nova Rusija poti v bodočnost, in sicer v zvezi z ono zavestjo zgodovinske nujnosti zadnjega političnega preobrata, o kateri sem govoril v predhodnjem članku.

Kulturna zgodovina (v širokem smislu) razločuje posamezna zgodovinska obdobja po nekih splošnih duševnih znakih. Za različne filozofske struje našega časa je značilno prepričanje, po kateremu pripada sodobni zapadno-evropski kulturi le omejeni, relativni pomen v življenju naše zemlje. Še naši očetje so bili nasprotnega mnenja. Ponosno so mislili, da ima naša kultura povsem absoluten, vesoljni značaj, in da je zadnji plod in zaključek stoletij iskanja. Tega nauka o nepretrganem zgodovinskem napredku ni več. Nadomestila ga je misel o minljivosti vsega človeškega. Ti nazori kulturnega relativizma tvorijo tudi jedro filozofije ruskih evrazijcev, katerim je namenjen ta članek. »Za filozofijo evrazijcev,« piše eden od njih (P. Savicki: Dva sveta) »so rojstvo, razcvit in umiranje kultur nepobitna temeljna dejstva. Smisel za zgodovino je pred vsem lastnost epoh umiranja, ki so zmogne pravičnosti napram drugim, njim tujim ali sovražnim epoham.« Kakor drugi filozofi gledajo tudi evrazijci proti vzhodu, a običajna kritika zapada (prim. vsaj znano delo Oswalda Spenglerja: Der Untergang des Abendlandes) je prožeta pri njih z ostrim, včasih nestrpnim nacionalizmom. Navdušenje, osebno prepričanje, pogosto nadomešča evrazijcem splošno veljavno logiko, kakor smo to že videli tudi pri novih slovanofilih.

Knez N. Trubeckoj, sedanji naslednik Jačića na dunajski univerzi, je zbral še največ znanstvenih dokazov za svoje trditve, s katerimi ponavlja marsikateri stari nauk Kirjejevskega in Homjakova. Trubeckoj neusmiljeno biča

¹ Glej istega avtorja razpravo: Rusija na razpotju v »Socialni Misli« 1924, števil. 1.

»evropocentrizem« romano-germanskih narodov, ki se hočejo istovetiti z vesoljstvom. On je pripravljen pozdravljati uspehe sovjetske propagande med azijskimi narodi, ker pomeni to osvoboditev od tujega jarma. Pravi nacionalizem ne pozna posnemanja ali vsiljevanja in noče ograditi domovine s kitajskim zidom. Različne kulture lahko vplivajo ena na drugo. Toda cilj vsake narodne kulture je moralna samostojnost. Sreča ljudstva izvira iz duševne ubranosti, ne pa iz zunanjih udobstev. Treba je torej oživeti staro resnico, »poznaj samega sebe!«, na kateri temelji pri Sokratu razen logike tudi etika. Kako so se n. pr. pregrešili proti samospoznavanju Romuni, ki so prilepili nase označbo »romanskega« naroda. Tudi Rusija ni poznala pravega nacionalizma od Petra I. naprej. Izobraženci so prezirali »zaostalo« domovino in niso razumeli, da Rusija nikdar ne bo »prava evropska« država. Trubeckoj namreč trdi (in to skrajno ogorča njegove kritike), da »si lahko prilasti vsak neromansko-germanski narod, — med drugimi tudi ruski, — le statiko, ne pa dinamike zapadne kulture; vedno bo zaostajal in se nahajal v materialni, oz. duhovni odvisnosti.« Svojim nasprotnikom, ki mu kažejo n. pr., da si je priborila ruska umetnost častno mesto v Evropi, odgovarja Trubeckoj s posebno razpravo o etičnem temelju ruske kulture. (Vrhovi in nižave ruske kulture.) Ljudstvo na eni strani in višji sloji na drugi imajo različne okuse in celo lahko zajemajo iz različnih inozemskih virov. Prepad, ki vsled nezadostnih medsebojnih vezi med obema skupinama lahko nastane, more povzročiti neblage posledice. Prvotna slovanska kultura je stala pod močnim indoiranskim vplivom, katerega zapadna Evropa ni poznala. Vzhodnega izvora so slovanski predlogi, zaimki (ovi, oni) in celo besede verskega značaja. Zahodnoevropskim deblom odgovarjajo nasprotno besede za gospodarstvo: označbe žita, živine in nekateri glagoli. Zapadni Slovani so bili in ostali pastorki romano-germanskega sveta, dasi so veliko pripomogli k njegovemu razvoju (Hus, Kopernik). Vzhodni Slovani so pa ostali zvesti nagnenju svojih predzgodovinskih prednikov. Bizantinski kulturni vplivi so postali organski del njihovega življenja, medtem ko so se zapadni proizvodi kupovali, posnemali pa se niso. Zapadni Slovani so izgubili podedovano duševno zvezo z vzhodom, ker so občevali z Nemci. Nasprotno je postalo pri vzhodnih Slovanih to nagnenje še bolj močno vsled priliva ogrsko-finske in turške krvi. Vsi, ki jim je za zedinjenje slovanstva, bi morali toraj delovati na ustvarjanju samostojne skupne slovanske kulture. Toda slovnofilstvo XIX. stoletja je bilo otroško posneto po romano-germanskem vzorcu in se ni zavedalo tega. V tem vidi Trubeckoj vzrok življenjske nezmožnosti naukov Aksakovih in Homjakova. Njihov panslavizem je bil brat pangermanizma. Mislili so, da reši slovansko vprašanje zedinjenje duševno popolnoma različnih narodov okrog Rusije. — S Petrom Velikim se je pričelo mehanično posnemanje tujih duševnih vrednosti. Ruska duša je osvojila in si prilastila bore malo teh vplivov, a Rusija je zavzela svoj prostor v najbolj zadnjem kotu »civiliziranega sveta«. Prepad med ljudstvom in nositelji tuje kulture zija do sedaj. Vsi poizkusi moderne ruske umetnosti, da vstvari nekaj pristnega: ruskega, bizantinskega ali vzhodnega, se izjalovijo, ker ne odgovarja njih oblika vsebini. Opere Rimškega-Korzakova, slike Vasnecova in Nesterova nam ne kažejo pristne ruske pesmi ali ikone, temveč zapadnoevropski posneto »eksotiko«. Slovansko ljudstvo je malokaj prevzelo od zapadne Evrope. Njegov duh so oplodili kulturni vplivi, ki so prihajali iz step, od Volge in po Bolgarih, oz. Malorusih segali tudi k zapadnim in južnim Slovanom. Kot zunanje znake te kulture enotnosti navaja Trubeckoj pettonska mažorno skalo velikoruske narodne pesmi (brez četrtega in sedmega tona; dobimo jo, če pritiskamo na klavirju samo črne tipke). Ta skala doni pri Mongolih in Turkih po vsem ozemlju od Volge s Kamo do Turkestana, Kitaja in Siama. Pri Malorusih je ostala le v redkih starinskih pesmih.

V Evropi jo imajo le Kelti na Škotskem i. dr. Tudi ruski narodni ples nima nič skupnega z zapadno-evropskimi, tehnično enoličnimi in maloizrazitimi (prim. 3-taktno melodijo valčka ali mazurke). Pri njih prevlada spolni značaj (plesalca se dotikata, dočim pozna ruski ples samo enega, kvečjemu dva plesalca istega spola. Ritem pušča kljub svoji izrazitosti prostor za variacije kretenj. Ples postaja tekma spretnosti, igralci lahko nastopajo po vrsti. Gledalci podžigajo plesalce z žvižganjem, ploskanjem, teptanjem in ritmičnimi kriki. Tudi tukaj imamo le vzhodno-finske, mongolske in kavkaške analogije in — kot edino slovansko — bolgarski ples rāčenica. Vzhodni motivi prevladujejo tudi v slovanskih pravljičah.

Proučavanje slovanske materialne kulture je še v povojih. Mi še nismo v stanju, da natančno ločimo zapadno-slovanske narodne okraske od romansko-germanskih. Toda ni dvoma, da kaže ogrsko-finsko, rusko in jugoslovansko vezenje oz. lesorezba veliko sličnost med seboj. Slovanska obleka in hiša nimata pač nič skupnega s prebivalci stepe. Ruska dolga srajca, iz ličja pletena obutev, ženske avbe (rusk. kokošnik) srečamo le pri Litovcih in Fincih. Primes tuje krvi je vplivala tudi na značaj vzhodnih in južnih Slovanov. Rusi čutijo neko prirojeno razpoloženje do Azijatov. Radi tega je tudi ruska kolonialna politika nasprotna angleški v Indiji.² »Pogumnost« (údalj) ruskih bogatirjev, »junaštvo« kraljeviča Marka so razumljivi Turku, ne pa Evropcu ali evropsko mislečemu zapadnemu Slovanu. Mi nismo v stanju predočiti si določene oblike bodoče slovanske kulture, toda njena naloga bo ustvariti narodno celoto. Višji sloji se morajo odreči romansko-germanskemu mišljenju. Upor staroobrednikov XVII. st. je bil protest zoper Bizantince, vstaja Pučačeva in sedanji dogodki so pa protest proti zapadu. Ruski narod ima razen slovanskih tudi turanske brate po krvi, značaju in kulturi. Nova kultura mora biti povsem narodna, in tukaj ne gre seveda samo za rusko srajco ali pettonsko skalo. Sicer pa Rusija ni Azija. Kitaj in muslimanski svet sploh ne prideta v poštev. Trubeckoj je celo odločen nasprotnik protikrščanskega »hudičevega, satanskega indijskega verstva«, za katero se nepremišljeno zanima zapadna Evropa.³ Njegova razdražena kritika indijske verske kulture je sicer malo prepričevalna in tudi površna.

Zemljepisno-kulturne evrazijske nauke formulira v popolnoma stvarnem članku P. Biccilli. (Vzhod in Zapad v zgodovini starega sveta). Zgodovina je namenila Rusiji samo vlogo posredovalke. »Samostojno ustvarjajoče poslanstvo so imeli v starem svetu vedno le primorski kraji, Evropa, Indostan, Iran in Kitaj.« Osrednje ozemlje, kjer so se križali kulturni vplivi, je trpelo vsled omahljivosti turanske rase. Srednjeazijci nimajo globoke vere in umetniške samostojnosti, so vobče površni. Njih države so razpadale ravno tako hitro kakor so se ustvarjale. srednjeazijski nomadi so slabo izvrševali svojo nalogo kulturnih posredovalcev, in ista žalostna usoda pričakuje menda tudi Rusijo. »Ruski svet je prepojen s turanskimi elementi. Če je moje pričakovanje utemeljeno, čaka rusko državo malo častna bodočnost in celo nevarnost, da razpade vsled šibkosti svoje višje kulture.« Pisatelj se izraža s pridržkom, in to je umestno. Ni mogoče podati v obliki kratkega članka primerjalno kulturno razpravo z obsežnim zgodovinsko-zemljepisnim gradivom. Biccilijevi sklepi v sestavni obliki temeljijo bolj na analogiji, a ne na zgodovinskih dejstvih. Toda njegova koncepcija o nekdanjem dolgotrajnem edinstvu kulture starega sveta (katera je šele pozneje razpadla na prej omenjene veje) je povsem znanstvena in tudi koristna kot protest zoper dosedanji izključni evropeizem.

² Prim. VI. poglavje »Na razsvitu« B. Vošnjaka, ki je nasprotno proti »mešanju krvi«.

³ Prim. razven omenjenega še knjigo Trubeckega »Evropa i čelovečestvo«, Sofija 1921, in njegovi članki: Ruski problem, Religija Indije in krščanstvo, Resnični in lažnivi patriotizem.

V istem metodologičnem oziru so zanimivi tudi gospodarsko-zemljepisni podatki P. Savickega, ki hoče podati individualno sliko bodočega ruskega razvoja. Toda Savicki je samozaljubljen nacionalist in to mu je včasih na škodo. Središče svetovne kulture se po Savickem premika vedno bolj proti severu: iz vroče Mezopotamije, Krete (babilonska in mikenska kultura 1000 let pr. Kr.) čez toplo Grčijo in Italijo v bolj mrzlo Evropo (Carigrad, Paris, Bruselj in končno London). Sredna letna toplota, ki znaša do 20° Celzija v Mezopotamiji, do 15° v Atenah in Rimu, 14° v Carigradu, 10° v Parizu, je v Londonu še nižja — samo 5°. To premikanje se nadaljuje in bodeta pozneje vodili svet še bolj mrzli Evrazija in Severna Amerika. Slednja se bo težko otrsela zapadno evropske tradicije, katero varuje stalno priseljevanje. Zato ima Rusija-Evrazija svojo bogato in mnogostransko kulturno izročilo, kjer se križajo zapadni, bizantinski, tatarski, kavkaški (Gruzija) in perzijski vplivi. Rusija je v zemljepisnem oziru kontinent zase. Ruska revolucija je končala drugače nego je francoska l. 1815., ker ni bil nihče v stanju zasesti in pokoriti Rusije. Naj izrabi Rusija dosedanje nauke, da postane novi kulturno-zemljepisni svet zase! Tatarsko suženjstvo je bilo po Savickem »velika sreča« za Rusijo, ker samo na ta način je postala »mogočna horda« in premagala prirojeno splošno-slovansko »omahljivost, nag-njenje k razdiranju«. Zunanja sličnost Savickega s slovanofili torej ni velika, notranje pa sploh ni. Samo kapitalizem bo v stanju izvršiti za Rusijo potrebne velikopotezne gospodarske načrte, in Savicki sovraži kot staro šaro rusko kmečko občino (mir), ponos nekdanjih slovanofilov in sedanjih »narodnikov«. V zapadni Evropi ni kraja, ki bi bil oddaljen od morja čez 600 kilometrov, v Aziji pa narašča ta številka do 2400 kilometrov. Razun tega ostanejo ruska morja štiri do pet mesecev zmrznjena. Morsko prevažanje blaga je cenejše nego železnica, toda za Rusijo te ugodnosti ni. Edina rešitev je premagati to osamljenost. Slično si pomaga tudi oceanski svet: Anglež jè n. pr. bravino iz Argentine ali Nove Zelandije. Rusija, Kitaj in Severna Amerika so ustvarjeni od narave kot velikanske gospodarsko samostojne cone. Če bi izrabila Rusija svoje naravne zaklade, bi imela vse: les, živino, žito, veliko vodnih moči, zadosti premoža in železa (manj sicer nego Kitaj in Amerika, a več nego ostali svet). Ne bi bilo treba uvažati živil in sirovin, kakor to morajo storiti Nemčija in Anglija. Treba je le smotreno urediti razmerje osrednje poljedelske Rusije do stepne, kjer vlada živinoreja, do severne gozdnate in do rudarskih okrajev Urala, Dona in sl. Na Kavkazu in Turkestanu v subtropičnem podnebju se pridelajo tudi riž in bombaž. Prvi pogoj, brez katerega Rusija ne bo uredila svojega gospodarstva je, da pozabi na »morje, ki ne zmrzuje«. Koprnela je po njem, ker je tako navada v Evropi in završila svojo napačno pot z japonsko vojsko. Morje ima le podrejeno vlogo v gospodarskem načrtu edinstvene Rusije. Potrebno je jamstvo, da se ne prikaže sovražna mornarica v Črnem morju. Potreben je izhod v Perzijski zaliv, kjer se bodo uvažali bolj po ceni tropični pridelki. A vse to je manj važno. »Rusija ne sme posnemati kakor opica oceanske politike drugih držav, zavedati se mora svojega kontinentalnega položaja in se mu prilagoditi. Samo tu je njena ekonomska bodočnost.« Kritiki ni bilo težko iztakniti važne pogoje, katere je storil Savicki v svojem navdušenju. Prof. A. Bilimovič je n. pr. ovrigel njegovo glavno trditev, po kateri je cena blagu na trgu enaka svetovni ceni z dodatkom transportnih stroškov od svetovnega tržišča. »V resnici vpliva daljava na izdatke izdelovalca in njegovi izdatki na produkcijske stroške. Lahko si mislimo slučaj, pri katerem so domače cene nižje nego svetovne z vštetim transportom. Daljno prevažanje zmanjšuje sicer dobiček, toda nizki produkcijski stroški lahko izenačijo to izgubo. V tem

* Prím. članki A. Savickega: Migracija kulture. Povорот na Vostok. Kontinent — okean. Stepj i osedlostj.

slučaju tudi kontinentalna dežela lahko izvaža in več zasluži nego obmorski kraji. To je znani zakon Ricarda, po katerem v mednarodni trgovini ne odločujejo absolutni, temveč relativni produkcijski stroški. Torej je pomen notranjih kontinentalnih vezi pretiran, in Rusiji je potrebno morje.⁶ — Železnice in parobrodi vedno bolj zadoščajo starinske karavane. Z razvojem zračnega prometa se mednarodne zveze zopet izpremenijo, in to bode n. pr. težek udarec za angleško mogočnost. Razvoj tehnike zmanjšuje našo odvisnost od starih prometnih zvez.

⁶ A. Bilimovič. Bogoiskatelji, evrazijci in materielna kultura. — Ruska Misel, 1922, knj. VIII.

I. Dolenc:

Vogelsang in početki krščansko-socialnega gibanja v Avstriji.

O literaturi o tem vprašanju.

V uvodu v I. zvezek Krekovich izbranih spisov je ostala vrzel, ki se mi je ni posrečilo zamašiti: dobiti namreč nisem mogel nikakih točnih in obširnejših podatkov o stanju krščansko-socialnega gibanja na Dunaju ob času, ko je bil Krek v Avguštinju (1888—1892). Edini vir, ki ga Krek sam imenuje (Nekaj idej, str. 150 Izbranih spisov I): dunajski »Vaterland«, je v Ljubljani nedostopen. Dal sem iskati po dunajskih knjigarnah in antikvariatih kako zgodovino krščansko-socialnega gibanja v Avstriji, kako biografijo Voglesangovo ali Luegerjevo, a brez uspeha. Odgovori so se glasili, da knjigarnam kako večje tozadevno delo ni znano; kar je bilo izdanih o Luegerju manjših spisov, so razprodani. Edino, kar sem dobil na tem polju — in sicer sem si stvar izposodil v Ljubljani — je bila knjiga: Klopp, Die sozialen Lehren des Freiherrn Karl von Vogelsang, obsegajoča na 640 straneh velike oblike izbrane spise Vogelsangove, a brez življenjepisnega dela in brez slike dobe, v kateri je živel Vogelsang.

Ni mi ostalo drugega, nego da sem se po znani osebi obrnil lansko poletje osebno na Antona Orela, enega izmed glavnih teoretikov in praktičnih organizatorjev sedanjega krščansko-socialnega gibanja v Nemški Avstriji, na katerega me je opozorila notica v »Socialni Misli« (II, str. 118). Ta mi je navetoval med drugim dve knjigi, ki ste pravkar izšli: 1. Vogelsang Leben und Lehren. Des Meisters Gesellschafts- und Wirtschaftssystem im Auszug dargestellt von Anton Orel. Wien 1922, Vogelsang Verlag. 2. Karl Lueger und der christliche Sozialismus. Von Richard Kralik. 1. Band: Vom Beginn bis 1900. Wien 1923, Vogelsang Verlag. Vse ostale knjige, ki mi jih je priporočal, so bile razprodane. Iz imenovanih dveh knjig so tudi povzeti podatki v tem referatu. (Citiram kratko: Orel, Kralik. Če ni avtor imenovan, ampak se navaja samo stran, je citat vzet iz I. zvezka Krekovich izbranih spisov.)

Nemci v Avstriji namreč do letos sami niso imeli nikake obširnejše zgodovine svojega krščansko-socialnega gibanja. »Die Partei selbst legte zu wenig Wert auf literarische Vertretung ihrer Grundsätze,« pravi Kralik (na str. 6). Vogelsang, oče gibanja, je bil tako rekoč prej pozabljen, nego je postal sploh znan. Ko je štiri leta po Vogelsangovi smrti (umrl je 8. novembra 1890) hotel njegov zet dr. Wiard Klopp izdati zgoraj imenovano knjigo o Vogelsangovem sistemu, so vsi katoliški založniki odklonili založbo knjige, dasi ni bilo o Vogelsangu nobene druge knjige na razpolago. Knjigo je prevzela potem Preßvereinsdruckerei St. Pölten — proti povračilu tiskarniških stroškov. (Orel, str. 111.) Bral jo je 16 letni A. Orel in ga je tako navdušila, da si je postavil za življensko delo: mojstrov nauk širiti, ga dalje razvijati in z njim idejno prenoviti krščansko-socialno gibanje v Avstriji, ki je bilo po Vogelsangovi smrti, kakor pravi Orel, zašlo na pota kapitalističnega liberalnega katolicizma, proti kateremu se je bil baš Vogelsang tako vztrajno in uspešno boril.

Ker je Kloppova knjiga že davno razprodana, je priredil Orel letos kratek izvleček iz Vogelsangovih spisov z malim življenjepisom pisateljev. V »Reichsposti« je priobčeval od 3. julija 1921 dalje H. A. Schwer »Persönliche Erinnerungen an Dr. Lueger«, ki segajo do leta 1889. (Pri nas nedostopno, ker je »Reichspost« prepovedana prav kakor »Das Neue Reich«, znanstveni tednik avstrijskih krščanskih socialcev.) Schwerovo delo nadaljuje Kralik, počenši z letom 1889.

Vogelsangovo življenje.

Hermann Ludolf Karl Emil Freiherr von Vogelsang je bil rojen 3. sept. 1818 v Liegnitzu (pruska Šlezija) iz protestantske rodbine. Njegov oče je bil v pruski vojaški službi. Po dovršitvi juridičnih študij je stopil v prusko državno službo, iz katere je pa že l. 1848. izstopil. Tega leta je bil izvoljen od plemstva v meklenburško stanovsko zastopstvo (»Ständevertretung«), kjer se je boril proti absolutističnim težnjam knezovim, ki je hotel krčiti pravice stanovske zbornice v korist birokraciji. Že takrat mu je blestela pred očmi kot ideal država, ki bi bila zgrajena na stanovski politični organizaciji: posamezni stanovci bi pošiljali voditelje svoje stanovske organizacije kot svoje zastopnike v skupno zbornico.

Poleg političnih vprašanj se je pa bavil Vogelsang še z drugim kulturnim vprašanjem: protestantstvo ali katolicizem? O tem vprašanju se je takrat po protestantskih deželah mnogo razpravljalo in številni protestantje vseh stanov so prestopali v katoliško cerkev. Med njimi tudi Vogelsang, in sicer v 32. letu svojega življenja (l. 1850). O motivih, ki so ga dovedli do tega koraka, poroča v nekem pismu, kjer pravi, da mu je predvsem zgodovinski študij pokazal, da protestantizem ni prava Kristusova cerkev, ampak odpad od nje. »Ich erkannte dies zunächst weniger, indem ich die Lehre prüfte, als an der Hand der Geschichte. Es ist dies auch wohl der naturgemäße Weg.« (Orel, str. 6.) V povratku človeštva k Bogu in k pravi cerkvi je videl pogoj, da se uveljavi med ljudmi zopet ljubezen in pravičnost in da se reši človeštvo silovitih družabnih potresov, kakršne je prineslo l. 1848. Treba je bilo samo še energičnega zadnjega koraka: formalnega prestopa. Kako se je pa odločil za ta zadnji korak, je za Vogelsanga tako značilno, da zasluži, da se pove tudi v tako skrčeni in neznatni sličici njegovega življenja. Neko jutro je v postelji premišljeval, kake sitnosti in neprijetnosti si s tem nakoplje na vrat, če prestopi v katoliško cerkev: prišel bo v nasprotje s sorodniki in prijatelji, na strogo protestantskem Meklenburškem, kjer je imel posestvo, mu bo morebiti obstanek nemogoč itd. Mahoma mu pa postane jasno, kako nevredno je moža, če bi mu taki malenkostni oziri zaprli pot tja, kamor ga kliče vest in jasno spoznanje. Z besedami: Pfui Teufel! skoči s postelje, uredi doma svoje stvari za čas odsotnosti in se takoj drugi dan pelje v Berlin h — Kettelerju, takratnemu proštu v Berlinu in poznejšemu očetu krščansko-socialnega gibanja v Nemčiji, ter ga prosi, naj mu pove, v kateri deželi bi najlaže spoznal katoliško cerkev. Ketteler mu je nasvetoval Bavarsko in Tirolsko. Čez nekaj mesecev je prestopil v katoliško cerkev v jezuitski kapeli v Inomstu.

Res je nastopila na Meklenburškem proti katoliškemu gibanju huda reakcija od strani protestantov in verska nestrpnost, tako da je bilo katoliško orientiranim prebivalcem skoro nemogoče ostati v domovini. Tudi Vogelsang je moral iti v pregnanstvo. Nastanil se je najprej v Kölnu; od l. 1864. pa je stalno bival v Avstriji, v svoji drugi domovini. Dasi rojen Prus, je postal v Avstriji popoln Avstrijec. O tem njegovem razvoju pravi Orel: »Seine universale, konservative, großdeutsche Veranlagung entfaltet sich im naturgewachsenen föderalen Österreich zum vollen Großösterreichertum und zum schärfsten Gegensatz zum liberal-zentralistischen Preußen — Kleindeutschtum. Kein Österreicher konnte die Aufgabe seines Vaterlandes und insbesondere der Deutschen in Österreich klarer erkennen, als Vogelsang sie erschaute.« (Str. 8.) Sicer bomo pa o tem pozneje govorili. Živel je najprej na deželi, potem v Bratislavi, leta 1875. je pa prevzel vodstvo »Vaterlanda«, takrat edinega katoliškega dnevnika v Avstriji. »Reichspost« je začela izhajati šele l. 1893. Kralik,

str. 115.) Odslej je deloval 15 let — do svoje smrti — na Dunaju kot ustanovitelj in vodja krščansko-socialnega gibanja v Avstriji.

L. 1879. je ustanovil revijo »Österreichische Monatschrift für Gesellschaftswissenschaft und Volkswirtschaft«, ki se je pozneje imenovala »Monatschrift für christliche Sozialreform«. V teh dveh listih — v Vaterlandu in v Monatschrift — je izšla tudi večina njegovih člankov. Kot samostojne publikacije je izdal samo nekaj manjših del, med katerimi sta najvažnejši »Zins und Wucher« in »Die materielle Lage des Arbeiterstandes in Österreich«. Poslednja knjiga obsega natančne podatke o delovnem času, o plači in o drugih razmerah delavstva v 260 industrijskih podjetjih. To je bila v Avstriji prva knjiga te vrste. Stroške za poizvedbe za to knjigo, ki so se morale izvršiti na licu mesta, je nosil takratni konservativni poslanec princ Alojz Liechtenstein, ki je pozneje, ko so bile razmere med konservativno in krščansko-socialno strujo bolj napete, prestopil h krščanskim socialcem. Tu vidimo zopet zanimivo dejstvo, da izhajajo voditelji zatiranih slojev dostikrat iz vrst privilegirancev ali iz imovitih slojev: Mirabeau, Sieyès, Lassalle, pri Rimljanih brata Grakha itd. (Prim. Bloch, Soziale Kämpfe im alten Rom, str. 84. Zbirka Aus Natur und Geisteswelt, 22. zvezek.) Seveda se pa preko svojih ožjih stanovskih koristi dvignejo vedno le posamezniki, ki jim je dan globlji vpogled v življenje in v prihodnost.

Zaradi omenjene knjige so Vogelsanga kapitalistični krogi hudo napadali in še socialistična »Arbeiter Zeitung« je pisala ob njegovi smrti, da so ga liberalci mnogo bolj sovražili radi te knjige nego radi njegovega »klerikalizma«. Ta knjiga je dala povod za veliko zakonodajno delo v korist delavstvu v osemdesetih letih.

Vogelsang je namreč imel med člani poslanske in gosposke zbornice, posebno med plemiči, mnogo pristašev, ki so uveljavljali njegove načrte v zakonodaji. Bili so to Liechtenstein, grof Belcredi, grof Kuefstein, Lueger (prvikrat izvoljen l. 1885), Pattai i. dr. Tako se je v letih 1880, 1883, 1885 in 1888 izvedla reforma obrtnega reda; uvedlo se je bolniško zavarovanje in zavarovanje zoper nezgode, enajsturni delavnik v tovarnah, zakonit nedeljski počitek, varstvo ženskega in otroškega dela, obrtno nadzorstvo itd. Nameravali so uvesti tudi za kmete takozvani Höferechtsgesetz, ki bi jim zasigural stalni dom, do česar pa ni prišlo. Dve desetletji je tako prednjačila Avstrija glede defavske zakonodaje drugim državam.

Vogelsang ni širil idej krščanskega socializma samo doma v pisani in govornji besedi — njegovi učenci so bili n. pr. tudi profesorji bogoslovja Schindler, Scheicher, Schöpfer, župnik Eichhorn i. dr. — ampak je delal za njih uresničenje tudi na mednarodnem polju. Njegovo ime je bilo dobro znano daleč preko mej Avstrije in Leonova okrožnica Rerum novarum, ki je izšla 15. maja 1891, torej kmalu po Vogelsangovi smrti, ga šteje med svoje duševne očete in sotrudnike.

Socialistični pisatelj dr. O. Bauer (poznejši državni tajnik) je označil Vogelsangov krščanski socializem v stavku: »Obtožba proti kapitalizmu je bila najgloblje jedro krščanskega socializma« in njegova kritika kapitalizma »je postavila velike socialne probleme na dnevni red. To ostane njena zgodovinska zasluga.« (Orel na str. 15.)

Vogelsangov socialni nauk.*

Pravzaprav ne vem, če je ta naslov pravilen. Naslov »oče krščanskega socializma« se priznava nesporno Kettelerju (1811—1877), s katerim je imel

* O tem glej »Socialne smernice Karla von Vogelsanga« od E. K. Winterja v »Socialni Misli« l. I, str. 214—217.

Vogelsang osebne stike. Vogelsang je samo — kakor pravi Ušeničnik v Sociologiji str. 475 — zanesel v Avstrijo ogenj Kettelerjevih idej in Krek pravi v Socializmu str. 432, da je Kettelerjev program sedaj program vseh katoliških političkih strank, čeprav v tem programu marsikaj še ni dovršenega. So sicer neke razlike med Kettelerjem in Vogelsangom (Ušeničnik na str. 478), a vendar so si v temeljih vsi krščanski socialni politiki edini. Če torej v nastopnih vrstah govorimo o Vogelsangovem nauku, moramo ta izraz razumeti tako, da skušamo najti tiste temeljne misli v krščanski sociologiji, ki jih je Vogelsang posebno poudarjal. Zraven se bomo ozrli tudi na nekatere druge nazore Vogelsangove, ki jih je učil v zvezi s socializmom, ko je skušal najti konkretne oblike, v katerih naj se uveljavi krščanska preobrazba družbe; ti nazori ne spadajo k bistvu krščanskega socializma; pomenili so sicer za svojo dobo veliko misel, ki ji je pa svetovna vojna odvzela aktualnost, morebiti tudi izvedljivost. (N. pr. misel o Avstriji do Soluna.)

Krščanski socializem ni nič drugega nego aplikacija moralnih načel krščanstva na sedanje javne razmere. Z drugimi besedami: kdor hoče biti dober krščanski socialist, mora biti predvsem dober kristjan. Zato stoji tudi pri Vogelsangu v središču njegovega nauka klic: Vrnimo se nazaj h krščanstvu!

Sv. pismo pravi, da bomo v znoju svojega obraza jedli svoj kruh in da naj tisti, ki ne dela, tudi ne je. Zato je n. pr. v srednjem veku cerkev prepovedala jemanje obresti, ker so obresti dohodek ali kruh brez dela. V tem oziru je stal Vogelsang dosledno na stališču, da ni zaslužka brez dela. O krščanstvu pravi, da je zopet upostavilo »naravnopravni družabni red, ki mu je bil temeljni nauk, da daje delo, in sicer edinole delo pravico do uživanja zemeljskih dobrin; razen dela pa samo ne sposobnost za delo radi bolezni« (Orel, str. 59).

Vogelsang si želi nazaj čas, ko denar ne bo več donašal obresti. Podrobno navaja zgodovino jemanja obresti. Takoj, ko je cerkev prišla iz katakomb, je zavzela proti obrestim tako odločno stališče, da je odrekla tistemu, ki je jemal obresti, celo cerkven pogreb, če se ni pred smrtjo poboljšal. Pod vplivom cerkve je pod Karlom Velikim prepovedala jemanje obresti tudi država. To prepoved je odpravila šele reformacija, in sicer so se pričele dovoljevati obresti najprej v protestantskih deželah. L. 1654. je določil državni zakon splošno obrestno mero na 5%. Francija je odpravila prepoved jemanja obresti šele leta 1789.

Danes cerkev ne zahteva od vernikov, da bi ne smeli jemati obresti, ker bi to zahtevalo v današnji kapitalistični dobi od posameznikov heroične kreposti. (Str. 28.)

Kar se tiče konkretnih vprašanj socialne preureditve, zahteva Vogelsang za kmeta stalni dom, ki se ne sme ne z dolгови obremeniti ne prodati; za obrtnike predlaga organizacijo v združbah; tudi velika industrija naj se preuredi na združni podlagi.

V zakonodajnih zastopih naj bo narod zastopan po stanovih, vsak stan pa po svojih strokovnih voditeljih. »Kajti skušnja uči: če se združi 200 delavcev, da izberejo odbor za svoje bolniško ali podporno društvo, bodo v 99 slučajih od 100 izvolili najpoštenjsega, najmodrejšega in najpreudarnejšega. Če pa volijo isti delavci poslanca v politično zastopstvo, bodo gotovo izbrali za svojega zastopnika najhujšega kričača, največjega prekucuha ali tistega, ki so jim ga kot takega označili.« (Orel, str. 110.)

Vogelsang o Judih.

V Judih je gledal Vogelsang naravnega nasprotnika krščanskega gospodarskega reda in krščanske morale; istočasno je pa videl v njih dejanske gospodarje nad Avstrijo: »Ni si mogoče tega prikrihati: sedaj vladajo Judje nad Avstrijo.« (Orel, str. 76.) Seveda ne nastopa Vogelsang proti Judom iz kakega plemenskega šovinizma, ampak zaradi krščanski družbi škodljivih lastnosti, ki jih je judovstvo pokazalo povsod, kjer je prišlo do moči. Predlaga sicer za našo dobo ne baš simpatično in po vsej priliki tudi neuspešno sredstvo proti Judom: da naj se Judom odvzame možnost, razjedati krščansko družbo, na ta način, da se prekliče emancipacija Judov. Vendar si ne prikriva, da tudi s tem krščanska družba še ne bo ozdravljena. Kajti Judje so zaslužena šiba božja za tiste narode, ki so v svojem srcu postali judje. Judje uspevajo »v socialni gnilobi, kateri smo mi zapadli« (str. 77). In »dokler si nismo iztrgali juda iz svojega srca, bomo tudi čutili njegovo nogo na svojem tilniku« (str. 80). »Narod (pa), ki si ohrani v svojih političnih in socialnih napravah krščansko pravost, je varen pred judovsko nadvlado.« (Str. 75.)

Vogelsang kot Avstrijec in federalist.

Predvsem mu je ugajala Avstrija pred Prusijo, ker je bila — da rabim njegov izraz — federativno urejena. (Mi bi rekli: manj centralistična od Prusije.) Kajti »pri kulturnem narodu ni mogoča nikaka državna oblika, ki bi mogla biti cenejša.« (Str. 121.) »Federalizem ni nič drugega nego svoboda na državnopravnem polju.« Kajti naloga Avstrije ni, »tvoriti nacionalno državo, siliti bogato pestrost k njej spadajočih narodov v trdi jarem centralizacije ali celo jezikovnega nasilstva.« Naloga Avstrije je, da ustvari močan in na zunaj vpliven dom krščanske kulture.

Kajti vladati se pravi: skrbeti za druge; politika mora biti samo skrb za javnost. Tisti naj ima hegemonijo (vodstvo), »kdor v delu za veliko skupno dobro vse prekaša in kdor hoče imeti svoje lastno blagostanje zasidrano samo v blagostanju celote« (»wer im Dienem für das große Gemeinsame alle überragt und wer im Wohle des Ganzen allein das eigene geborgen wissen will«). (Orel, str. 117.)

Dokler so se avstrijski Nemci držali tega gesla, pravi Vogelsang, so imeli pravico, duševno vladati nad narodi zapadnega dela vzhodne Evrope; bili so na žrtve pripravljeni borilci za krščansko germanstvo proti bizantinstvu. »Ko so pa hoteli nad drugimi vladati in služiti samim sebi, je ugasnila zaeno z usposobljenostjo tudi pravica do vodstva.« (Orel, str. 116.)

Narod ni na svetu samo zaradi sebe samega, ampak ima svojo kulturno misijo (poslanstvo). In če postane v vršenju svojega poslanstva mlačen, ga Bog izpljune iz ust. —

Ne bomo razmišljali o tem, kaj bi bil rekel Vogelsang k razpadu Avstrije, če bi bil doživel čas, ko so avstrijski Nemci izgubili skoro ves vpliv na svoje sosede. Človek pač ni samo umsko bitje in hlapec, ki je nesebično in v potu svojega obraza skušal rešiti zanemarjen dom, ki so ga tirali lastni gospodarji v pogubo, ne bo rad gledal razprodaje. Vendar pa morebiti smemo reči, da bi se bil Vogelsang na podlagi svojih lastnih misli o namenu države in narodov lahko tolažil ob razprodaji.

Lueger o avstrijski zunanji politiki.

Poskusimo presaditi Vogelsangove misli o avstrijski notranji in zunanji politiki v prakso! V tem oziru mislim, da smemo z mirno vestjo istovetiti

Vogelsangove nazore z nazori njegovega praktičnega učenca Luegerja, ki je 27. julija 1891 takole govoril svojim volivcem:

»Dokler smo bili (Avstrijci) še predstraža Nemčije, sem tudi jaz sanjal z drugimi vred velenemške sanje, da bodo nekoč vsi nemški in slovanski rodovi od Severnega in Vzhodnega morja do Črnega in Egejskega morja tvorili veliko državo pod žezlom habsburške dinastije. Leto 1866 je te sanje razrušilo in sedaj je samo še orient, balkanski polotok, kjer more Avstrija svojo zgodovinsko nalogo vršiti.« V dosego tega namena je pa treba sloge med avstrijskimi narodi in prijateljstva s krščanskimi narodi balkanskega polotoka. (Kralik, str. 75.)

Pot do tega prijateljstva pa vodi samo preko zadovoljnosti vseh avstrijskih narodov. Zato se pa Avstrija ne sme ozirati samo na Nemce in Madžare, ne sme smatrati Cehov, Slovencev, Rumunov in Rusinov samo za privesek. (Lueger rabi humoristični izraz: »als Zuwaße«.) »V Avstriji poznam samo ena k o p r a v n e n a r o d e.« »Rumuni, Srbi, Bolgari si ne žele priti pod Rusijo. Če se pa ozrejo ti narodi na Avstrijo kot na svojo naravno zaveznico, vidijo, da se njihovi sonarodnjaki na najbolj nečuden način zatirajo... Kakšno brezno korupcije se tu odpira, kaka brezkončna množina sovraštva se mora v teh narodih nabirati! Če hočemo tam zopet priti do vpliva, se moramo vrniti k zunanji politiki princa Evgena, cesarice Marije Terezije... Č r n o - ž o l t a z a s t a v a mora postati simbol pravičnosti, poštenosti — pa bomo zopet napredovali na balkanskem polotoku.« (Kralik, str. 81 in 82.)

Tudi Lueger bi si bil torej znal tolmačiti dogodke, ki so nastopili dobrih deset let po njegovi smrti.

Vpliv dunajskega krščansko-socialnega gibanja na Kreka.

Kdor je prebral to razpravo in I. zvezek Krekovih izbranih spisov, je lahko opetovano videl, kako odmevajo misli, o katerih smo govorili v tem članku, pri Kreku. Nekaj citatov iz Orelove in Kralikove knjige sem navedel baš radi tega, da pokažem, kako se je Krek učil pri dunajskih krščanskih socialcih.

Na Vogelsangov list »Vaterland« se sklicuje Krek v XV. pismu (str. 79) in v spisu Nekaj idej (str. 150), kjer ga priporoča kot »najboljši vir za položaj v Avstriji«. Na več mestih izraža svoje simpatije za katoliško-socialno (str. 66) in antisemitsko gibanje, iz katerega se je prvotno razvilo krščansko-socialno gibanje, tako da rabi Krek izraz »antisemitski« v istem pomenu kakor »krščansko-socialni« ali »katoliško-socialni«. (Pozneje sta se obe struji ločili. »Deutsches Volksblatt« na Dunaju je bil n. pr. samo organ antisemitov, ni pa bil zaeno glasilo krščanskih socialcev.) »Zmagali smo antisemitje! Vesel sem in vem, da ti tudi.« (Str. 19.) »V Judih je gledal razjedajoči element krščanske družbe.« (Str. 33.) »Židovstvo je prvi in najsilnejši branik imenovanih zmot, najboljši raznašalec in agitator zanje.« (Str. 150.)

Radi Vogelsanga in tistih plemenitašev, ki so ž njim držali, omenja Krek pohvalno »dedno, zgodovinsko plemstvo« (str. 70). Pogodrnja nad dunajskim nadškofom (Gruscha), ki noče podpirati antisemitskega gibanja (str. 81), hvali pa mlajšo duhovščino, ki ustanavlja katoliška politična društva (istotam). Da se Gruscha vsaj v začetku svojega nadpastirskega delovanja ni strinjal s krščansko-socialnim gibanjem, pravi tudi Lueger: 8. febr. 1891 je govoril v političnem naprednem društvu Eintracht v III. okraju, da so škofje in veliki prelati večinoma liberalni. »Der Erzbischof von Wien hat mich tief enttäuscht, er ist vollständig liberal.« (Kralik, 68.) K temu pripominja Kralik: »Damit ging Lueger wohl etwas zu weit, wie der Wahlhirtenbrief der Bischöfe beweist.« (Istotam. Pastirsko pismo naglašja potrebo dobre socialne zakonodaje in priporoča, naj volijo volivci prepričane katolike.) Pač pa je lahko rekel še istega

leta Liechtenstein na katol. shodu v Lincu, da je »vsa mlajša duhovščina, hierarhija bodočnosti, vneta pristašinja in pospeševaljica krščansko-socialnih reformnih idej.« (Kralik, 101.)

Kakor Vogelsang je naglašal tudi Krek načelo, da je delo človekova dolžnost in da nai bo delo glavni vir premoženja. Kako je misel o dostojanstvu dela stala pri vsem Krekovem socialnem naziranju v ospredju, je pokazal jasno, ko je pričel v novembru 1894 izdajati prvi slovenski krščansko-socialni list »Glasnik«. Na prvo stran je postavil Našo pesem, slavospev delu, ki kaže v petih kiticah, da gre delu slava in čast.

Zakon dela svetu dan je,
svet brez dela so le sanje.
Delo je človeku last:
delu slava, delu čast!

Pa ne samo v načelih, ampak tudi v podrobnih političnih vprašanjih se pozna Kroku krščansko-socialna šola. Moderni parlamentarizem je »humbug brez napredka, brez prepričanja, brez ljubezni, brez srca, brez — vere! Propasti mora.« (Str. 79.) Ljudstvo naj se organizira v zadrukah, ki naj tvorijo po svojih zastopnikih nekake avtonomne zbornice. (Istotam.) Ta nazor nas spominja na Vogelsanga, pa tudi na Luegerja, ki je rekel 28. junija 1892 na volivnem shodu na Dunaju: »Današnje parlamentarno življenje s svojim strankarstvom je le komedija, za ljudstvo pa tragedija.« (Kralik str. 96.)

Tudi na avstrijsko misijo na Balkanu je Krek do svetovne vojne veroval. Na Vogelsanga in na Luegerja nas spominjajo njegove besede v dunajskem državnem zboru dne 18. julija 1907: »Eksistenčna upravičenost naše države temelji na balkanski politiki... Raison d'être Avstrije je bilo varstvo krščanske kulture proti polumesecu. To je še danes... Jožef II. je dal namenu Avstrije drugo smer. Hotel je osnovati centralistično državo. Pokazalo se je, da Avstrija temu namenu ne more služiti in, gospoda moja, ne sme služiti.«

Da pa Avstrija drvi v svojo propast, je Krek brzkone jasneje videl nego Lueger in Vogelsang. Že v Avguštimeju je zapisal nekaj značilnih misli, ki tvorijo most med Krekom Avstrijcem in Krekom, ki umira v prepričanju, da je avstrijska orientacija južnih Slovanov končana. Komaj 23 letni gojenec Avguštimeja piše: »Avstrija?! Zdi se mi, da je božja roka počela segati v najvišje kroge in pisati carskim glavam: M e n e , t e k e l , f a r e s.« (Str. 66.) »Če ne bo Bog odprl glav našim prvorojencem, ne vem, kaj bo. Vse skupaj nas pobere vrag!« (Str. 67.)

Vogelsang piše: »Österreich ist katholisch, so lange es ist!« (Orel str. 126.) In Krek poje o njej: »V katolištvu zmagaja je tvoja!« Vendar pa takoj pristavi preznačilno besedico: »Samo — —!« (Str. 158.)

Krek in Vogelsang učita: »Edina pomoč bolnemu človeštvu je krščanstvo.« »Vrni se h krščanstvu, sicer zdvojiš nad človeštvom.« (Oboje na str. 153.) Zato hoče biti mladi Krek predvsem duhovnik: »Duhovnik — naj bi bilo duhovniku summum; več mu ne more dati niti kineški car. Nobene nove ideje za delovanje mu ne more dati svet, da bi že ne bila v pojmu njegovega stanu.« (Str. 73.)

Vogelsang in sedanje »romantično gibanje« v Nemški Avstriji.

Orel imenuje Vogelsanga »največjega socialnega romantika nemškega naroda in Avstrije, da, sploh vsega sveta v 19. stoletju« (str. 12). O njegovih spisih, ki jih je sam (Orel) izdal, pravi: »To je Vogelsangov priročnik, ki lahko postane in ki naj postane učna knjiga obnovitve za krščansko-socialno gibanje.« (Morgenrot I, str. 77.) Že iz teh dveh izjav je jasno, da je »romantično gibanje« v bistvu isto kakor krščansko-socialno gibanje.

Od adventa 1922 izhaja na Dunaju *Morgenrot*, *Romantische Monatschrift für Kultur- und Sozialreform*. Pri listu sodeluje Orel, urejujeta ga med drugimi tudi Rihard Kralik in Justinus Frh. v. Vogelsang. Takoj v I. številki na strani 6 pove Kralik nadvse nedvoumno, kaj je nova »romantika«:

»Če hočemo torej definirati romantiko na najbolj nedvoumen način, lahko rečemo, da je tisti pravi romantik, ki more o sebi izpovedati v polnem, vsestranskem pomenu besede: **Jaz sem rimski katolik.**«

Preseneti pa nas, ki nam razmere v Nemški Avstriji niso več podrobneje znane, nadaljnje Kralikovo izvajanje:

»Prav tako lahko označimo romantični svetovni nazor kot nazor svete rimske države nemške narodnosti. Stara romantika je bila gibanje po vseh deželah; predvsem pa je bila nemško gibanje, izhajala je iz Nemčije, ne v najmanjši meri z Dunaja, iz cesarskega mesta, kjer so bila še živa izročila stare svete rimsko-nemške države. Kajti nemški narod se je predvsem mogel smatrati za nosilca te misli, največje misli svetovne zgodovine in kulturne zgodovine. Zato so hoteli v novejšem času romantiko imenovati pravilneje »germantiko«. Toda ostanimo pri starem imenu in mislimo pri tem samo na že omenjene globoke zveze z rimsko cerkvijo. Ne smemo misliti, da so te stvari zastarele. Še veliki papež Leon XIII. je zahteval od cesarja Viljema II., naj bo Nemčija meč cerkve kakor v starih časih; a protestantski cesar ni bil kos tej ideji; mislil je, da so oni časi svete rimsko-nemške države za vedno minuli. Papež pa je ostal pri svoji zahtevi, kot pripoveduje Viljem II. prav odkritosrčno v svojih spominih. Cesar on ni spolnil, bo spolnil katoliški cesar.« (Istotam.)

Torej katoliški cesar bo obnovil staro sveto rimsko-nemško državo. Katero rodbina bo dala tega cesarja, o tem tudi ni v *Morgenrotu* nikake nejasnosti: Habsburžani seveda. *Morgenrot* priporoča mesečnik *Unsere Jugend*, ki ima program: »Katholisch-sozial, großösterreichisch, kaisertreu.« Pokojnega cesarja Karla imenuje list mučenika; Orel ga imenuje naravnost »Svetega«. (*Morgenrot* I, str. 65.)

Nam, ki gledamo te stvari od strani kot nezainteresirani gledalci, je o vsem tem težko izreči sodbo, težko še posebno radi tega, ker imamo o vsem gibanju tako pomanjkljive podatke. Vsa slika, ki smo jo tu podali, je črpana samo iz treh virov, ki so pa vsi ene stranke. Nisem imel prilike, da bi bil bral kritiko tega gibanja pri nasprotnikih, n. pr. pri oficijelni krščansko-socialni stranki pod Seipelovim vodstvom, ki se je z republiko izmirila. Nikakor torej ne smemo Orela in Kralika ter »romantikov« sploh smatrati za glasnike vse krščansko-socialne stranke. Vsi sosedje Nemške Avstrije smatrajo danes brezdvomno idejo Velike Avstrije samo za — utopijo.

Če si pa vendar poskusimo ustvariti skromno sodbo na podlagi omenjenih virov, moramo pač reči, da so po našem mnenju minuli časi, ko naj bi katoliško gibanje iskalo opore predvsem pri vladarjih in ko naj bi se naslanjalo v veliki meri na mogočnike tega sveta. Istovetiti romantiko na eni strani s katolicizmom, na drugi pa z gotovo državno obliko — proti temu se bodo uprli vsi katoliki republikanci, ki jih je mnogo v Nemški Avstriji i v Nemčiji. Mi bi rekli baš obratno s Krekom: »Katoliška cerkev bo tem zmagooslavnejša, čim manj se ji bo treba opirati na mogočnike in čim bolj se bo dala prilžnost preprostemu ljudstvu, potegniti se zanjo.« (Glasnik I, str. 4. Podčrtal jaz.)

Pregled.

Knjige in revije

Brezposelnost in problemi skrbstva za brezposelne; spis Fran Erjavca, Ljubljana 1924. — Neverjetno, pa resnično je, da je ta knjižica edino delo socialnopolitične vsebine, ki je izšlo v Sloveniji po vojni, in edino delo o vprašanju brezposelnosti v Jugoslaviji sploh. Erjavca je obdelal ta problem s tisto vestnostjo in stvarnostjo, ki je njemu svojska. V uvodu kratko pa jedrno opredeljuje socialno politiko in njene pango, v 1. poglavju pa točno označi kapitalistični gospodarski sistem sploh in v njem immanentne vzroke, ki so privedli do brezposelnosti. Nato razčlenjuje specifične vzroke brezposelnosti v današnjem času in končno one, ki pri nas pospešujejo ta žalostni socialni pojav (vedno bolj rastoča proletarizacija slovenskega naroda). Problem je pojasnjen z dvema grafičnima slikama. Avtor preide k sredstvom, s katerimi se skuša brezposelnost omejiti in podaja dokaj ugodne rezultate posredovalništva za delo, kar pojasnjuje zopet z dvema tabelama, ki predočujeta delo naših posredovalnic. Nato razloži vse različne sisteme zavarovanja za brezposelnost in podaja svoj zamisel, kako naj bi se pri nas to izvedlo ter prihaja do rezultata, da bi bil za naše razmere najbolj primeren gentski sistem komunalnega podpiranja brezposelnih, izpopolnjen po kölnskem. — Erjavčeva knjižica uvede bravca popolnoma v poznavanje tega tako važnega socialnega pojava, zbuja zanimanje za praktično reševanje perečih socialnih problemov sploh in je naravnost zgled, kako se morajo obravnavati tako z velikim teoretičnim znanjem kakor z bogato praktično izkušnjo. —an.

Wendel H.: Südslawische Silhouetten. Frankfurt, 1924. Str. 219. Ne »eden najboljših«, temveč nedvomno najboljši inozemski poznavalec Jugoslavije in Jugoslovancov — naš stari znanec in prijatelj H. Wendel je izdal pravkar v knjižni izdaji in pod zgorajšnjim naslovom zbirko svojih feljtonov in esejev, ki jih je objavil zadnji dve leti menda do malega vse v »Prager Presse«. Čeprav nosijo skoraj vsi priložnostni značaj, tvori vendar zbirka lepo dopolnilo k njegovemu znamenitemu »Risorgimentu«. Kakor že vsa dosedanja Wendelova dela, kaže tudi to, da je zajemal mož povesod pri prvih virih in da pozna predmete, o katerih razpravlja, do dna, zato vzame človek vsako njegovo novo delo z veseljem v roke ter ga s pridom in z zadoščenjem tudi odloži. V tej zbirki obravnava pisatelj trinajst »bojevnikov« in osem »pesnikov«, med katerimi naj navedem le Karadžića, Miloša Obrenovića, Starčevića, Lazo Pačuja, Stojana Protića, mladega

Kreka, Cvijića, Škerlića, Prešerna, Preradovića, Radičevića, Gjalskega in Šantića, uvaja pa pisatelj v te »bojevnike« in »pesnike« s spomini pruskega oficirja Otona v. Pircha na Srbijo iz začetka preteklega stoletja ter jo zaključuje s kratko monografijo o švabskem pesniku iz Vojvodine Adamu Müllerju. So to lepe sintetične in plastične slike, ki bodo gotovo še mnogo bolj zanimale naše ljudi, nego Nemce, saj prinašajo tudi vsakemu Slovincu, Hrvatju in Srbu gotovo marsikaj novega. Ker je okusno opremljena knjiga naprodaj tudi po naših knjigarnah, nanjo še prav posebno opozarjamo. F. E.

Pavao Butorac. Za Napredkom. Šest rasprava o savremeni uljudbi. Požeja 1922. 8°. Str. 224. — Današnji vijek ponosi se svojom kulturom i civilizacijom, što treba da odobri svaki pojedinac koji poznaje historiju prošlih vijekova u komparaciji sa današnjim. Kultura XVIII., XIX. i XX. vijeka stvorila je položaj, koji je u mnogočem različitiji i savršeniji od srednjega vijeka. S druge strane pak moramo ustanoviti, da je moderna civilizacija premašila svoj cilj; izgubila je pravac svojega razvoja. Htjela je i hoće da se razvija neodvisno od kršćanstva, premda ni francuska revolucija — početak moderne civilizacije — bez kršćanstva ne bi mogla da razvije ideju jednakosti bratstva i slobode. Medutim ta trostruka ideja razvila se je — naravno bez kršćanstva — u modernu demokraciju, koja znači neograničenu slobodu pojedinca. Kao takova, moderna demokracija zazire od kršćanske misli, jer ova previše sužuje tu slobodu iz koje faktično izvire sve socijalno zlo. Moderna civilizacija, zazirući od kršćanstva, zabacila je načelo solidarnosti i zato je doživila, umjesto trijumfa, pravi poraz. Dokazom je svjetski rat. Uslijed toga društvo treba pravca za nadaljnji razvoj; riješevanje socijalnog pitanja zahtijeva solidnih perspektiva za budućnost. Ove mogu, da se nadu samo u kršćanstvu, koje razpolaze sa vječno valjanim principima. — Te misli razvija pisac u svojoj knjizi. Predmet je aktualan a knjiga veoma važna, osobito ako pomislimo, da dosada nemamo o tome — mislim — sistematskog djela. Izvadanja auktora plod su temeljitog proučavanja te trijeznog posmatranja savremenih događaja. Čini mi se, da knjizi fali nekoliko jasnoće. Iz pojedinih rasprava odsijeva piščev idealizam. Šteta, što je auktor prilično osamljen u svojoj okolini. Ideje, koje on zastupa i razvija u ovoj, kao i ostalim svojim publikacijama, treba da prihvati svaki onaj, koji hoće da bude korisna jedinica za društvo. U tome smislu toplo preporučujem ovu knjigu. — Bučić.

ANKETA O VERSKONRAVSTVENEM PREPORODU.

P. Gvido Rant O. F. M.:

Vsi resno misleči ljudje so dandanes že prišli do trdnega prepričanja, da je pozivitizem, ki je upal le po izsledkih golega izkustva najti rešitev ugank in blagor človeštva, doigral svojo vlogo, ker ni mogel dati človeštvu tega, kar v svrhu svojega vsestransko dovršenega življenja potrebuje. Mesto naturalističnega svetovnega naziranja zavzema vedno bolj in bolj versko-etično, ki vidi v božjem bitju pravzrok vsega in v naših odnošajih do tega bitja prapogoj naše prave in pristne sreče. Čeprav so poizkusi, s katerimi se hoče moderni človek preriti do verskega svetovnega naziranja, pogostokrat nejasni, medli in tipajoči, jih moramo vendar pozdraviti, upoštevati, pospeševati in jih uravnati v pravo smer. Časi, ko je veljalo zanikanje vsake religije za nekaj velikega in samo po sebi umevnega, so minuli. Ta tok časa moramo zasledovati, ga izrabiti in posvetiti vso svojo pozornost pastoračiji inteligence, ki je voditeljica vsakega pokreta. V čem pa obstoji današnji verski pokret in kako naj ga dušno pastirstvo izrabi?

I.

Med katoličani raznih narodov — mi Slovenci smo žal v tem oziru zelo zaostali — opazujemo živahno versko gibanje, ki je antiracionalistično v dobrem pomenu besede, romantično, ker sega nazaj k najboljšim katoliškim moralistom in filozofom v dobo Tomaža, da v dobo Avgušтина, od katerega se je v religioznem pogledu Tomaž učil. Ves ta pokret pa ne visi v zraku, ampak ima realno podlago, ki mu daje trdnost, a obenem pa tudi možnost plodovitega razvoja. Kakor preveč otpela načela zadržujejo in ovirajo možnost vztrajnega razvoja, tako lahko vodi neurejeno drvenje do razsula. Zato nihče ne bo dvomil, da morata spontani verski pokret našega časa in vodstvo tega pokreta mirno in odkritosrčno korakati drug poleg drugega. Temelj tega miru je medsebojno priznanje in spoštovanje, predvsem pa popolna odkritosrčnost. (Prim. Stimmen der Zeit l. 1922, str. 161 nsl., 257 nsl.)

Sedanji pokret se razlikuje od prejšnjega, ker ima za izhod ne zunaj, ampak notranjo oprostitev človeka. Notranja prostost pomeni prostovoljno in vztrajno samovzgojo za versko in nravno dopolnitev v pristno katoliškem duhu, stremljenje po popolni harmoniji med postajajočim duševnim in zorečim telesnim življenjem. Zadnji cilj tega pokreta je: cerkev naj v vseh svojih individualnih in socialnih razredbah in delovanjih predstavlja drugega Kristusa. Delovanje členov Kristusovega duhovnega telesa je dobro urejeno, smotreno zgrajeno, predvsem pa vse obsegujoče; zakaj vsakemu stanu, vsaki starosti in družbi je dana možnost, da v mejah tega čudovitega telesa po svojih zmožnostih v lastnem krogu samostojno sodeluje, da se dovrši svet obsegujoča naloga tega organizma: vzgoja, dvig, prenovitev človeškega rodu. Da je v tem oziru dalekosežna samostojnost

potrebna, je jasno, ker vedno bolj prodira dragoceno spoznanje, da ima katoličan svoj lasten, dobro zaokrožen, svojemu čutenju in mišljenju primeren aktiven delokrog v mejah mističnega telesa Kristusovega pri graditvi božjega kraljestva na zemlji. Ta verski pokret se mora, da bo ostal življenja zmožen, na pravem mestu vstaviti v tisti Kristusov organizem, ki iz njega izvirajo vse gibajoče sile versko-nravne, versko-socialne, versko-vzgojne in versko-oblikujoče vrste.

V času, ko je toliko starega zamrlo, se toliko izkazalo kot trhleno in preperelo, moramo ta pokret le z veseljem pozdraviti. Saj katoliško dušno pastirstvo ne stoji prvič, kakor pravimo, pred problemom dozo-relega človeka. Spomnimo naj, kako je ta problem našel rešitev v Frančiškovem pokretu trinajstega in kongregacijskem pokretu šestnajstega stoletja. Ako beremo zgodovino tistega časa, vidimo, da sta bila oba pokreta nekaj posebnega, vsebovala sta lastno življenje, ki je rastlo iz njih, delovalo in klilo. Časi in časovne razmere se izpreminjajo, rode nove potrebe ter zahtevajo tudi novih sredstev in tudi novih oblik, s pomočjo katerih se ohrani nauk in duh Kristusov med človeštvom. Zato je jasno, da se tudi v katoliškem organizacijskem življenju dovršujejo izpremembe. Gotovo je, da se bodo še marsikateri spoštovanja vredni ostanki še dolgo časa ohranili, gotovo je pa tudi, da bodo tu in tam pogнали divji izrastki iz prejšnjih plemenitih korenin. Toda obžalovanja vredno znamenje zastoja v celotnem življenju cerkve bi bilo, ako se v času najhitrejšega razvoja dogodkov ne bi pokazali prav nobeni novi zastavki življenja, nobene nove kalí in mladike. To je ravno večno mlado življenje cerkve, da poganja že skoraj skozi dva tisoč let vedno nove poganjke, prodira skozi vso temo k vedno novi luči. Vkljub vsej ljubezni do starih organizacij nam bo vedno jasno: organizacija je oblika in ogrinjalo, ni pa cilj sama sebi. Vsaka organizacija je nekaj časovno danega. In tisti, ki bi hotel proglasiti »svojo« organizacijo za časovno neomejeno, bi s tem izgovoril sam nad seboj smrtno obsodbo, ker se odvrča od življenja. Znak neminljivosti ima samo cerkev; in ravno ona je vedno in povsod, s čudovito rodilnostjo obdarovana, dala življenje vedno novim oblikam, pod vodstvom sv. Duha se vedno nanovo pomladila in svojegega neizpremenljivega duha vlila v nove oblike. Iz tega pa sledi, da ne smemo zapreti oči pred tokom časa in z nekakim nezaupanjem gledati na vsako iniciativo, ki prihaja od strani laikov, ampak dolžnost pastoračije je, da gre vsakemu pokretu, ki stremi za versko-nravno obnovo ljudstva, na roko in ga vpelje v prave smeri. Ker se pa vsak duševni pokret vrši navadno pod vplivom inteligence, nastane vprašanje: Kakšna bodi pastoračija inteligence?

II.

Dandanes stojimo pred alternativo: ali bo dal sedanji čas svetu civilizacijo brez vere ali pa krščansko kulturo. Če se zgodi prvo, potem bo vsled izobrazbe rafinirano poganstvo še bolj grozno, kakor je bilo pogan-

stvo starega sveta; da se bo zgodilo drugo, moramo, kakor se pomnožuje hudobija, pomnožiti zlasti v svetu inteligence moč vere, potencirati moramo v njem praktično katoličanstvo.

Kako? Najprej s tem, da se celotno bogoslužje vrši v tistem duhu, ki odgovarja svetosti opravil in kraja, ter na tak način, da vpliva ne samo na priprostega človeka, ampak tudi na inteligenta. Toliko glede liturgije.

Posebno pozornost je treba posvetiti pridigarski službi. Vsem mogočim kategorijam grešnikov posvečamo na prižnicah kolikor mogoče veliko pozornost, četudi niso mogoče v cerkvi zastopani. Duševno in nravno višje stoječi poslušavci se pa pogostokrat ignorirajo. Res je, da moramo oznanjevati božjo besedo vsem ljudem. Toda nikakor ne smemo podcenjevati razumnosti ljudstva. Tudi najbolj priprost mož danes sliši in bere mnogo. S tem ni rečeno, da bodi moderna prižnica nekakšen vseučiliški kateder, iz katerega se sipljejo učenjaški izrazi; ne. Pridigo mora vsak z lahkoto razumeti. Toda poljudno pridigati se nikakor ne pravi: kolikor mogoče »plitvo« pridigati. Pridige, ki so bile mogoče pred par desetletji tiskane, ne spadajo danes več na prižnico. Verske resnice so vedno iste, obliko pa zahteva vsak čas svojo in vsak čas prinaša nova vprašanja. Naša pridiga mora biti času primerna, ozirati se mora na nove misli, občutke, potrebe, na duševne toke in struje sedanjosti, ne da bi prenehala biti večnosti primerna. Enostranske, prenapete sodbe in zahteve povzročajo pogostokrat veliko škodo, posebno še, ko gre za naziranje in tok časa, ki ne stoji naravnost in vedoma v nasprotju z dogmo in moralo. Kdor na tem polju preveč zahteva, ne doseže ničesar.

Poslušanje božje besede je izobraženim prav tako potrebno, kakor drugim slojem. Ne kakor da bi bila pridiga najvažnejši del katoliškega bogoslužja. V središču cerkvenega leta stoji Najsvetejše. Evharistija je drevo življenja naše vere. Prav zaradi tega mora nabožno življenje posameznega kristjana koreniniti predvsem v tem zakramentu, v njem mora črpati svojo hrano. Zato se mora današnje evharistično gibanje zanesti tudi med izobraženi svet; zakaj ta vir življenja bo rodil nov rod laikov, ki se bodo vedno bolj čutili kot delujoč ud mističnega telesa Kristusovega. Zainteresirajmo izobraženi svet za udeležbo pri posebnih slovesnostih, kakor n. pr. ob dnevu češčenja presv. Zakramenta, za teoforične procesije, ki jim je vtisnjen znak zunanje priznanja vere. Katoliški akademik mora vedeti, da nam je posebno ležeče na njegovi prisotnosti in udeležbi — ne samo zunanji seveda — pri bogoslužnem slavlju in da dvakrat težko občutimo njegovo odsotnost! Na ta način bomo v notranjosti izobražencev vzbudili in ohranili živo versko zavest dolžnosti in čut odgovornosti.

Ta splošna pastoracija, ki ne sme nikdar izostati, pa ne izključuje kolektivne in individualne. Kakor pri drugih stanovih, tako se oglašata tudi iz krogov inteligence klíč: posebna pastoracija za izobražence! Želja je brezdvomno upravičena. Z ozirom na kolektivno in individualno pasto-

racijo inteligentov zavisi takorekoč vse od načina, kako se izpeljejo posamezna pastoralna sredstva, posebno pa še od osebnosti, ki ta sredstva poživljajo, jim vdihujejo duha in življenje.

Kdor hoče izobrazence naših dni zopet versko zainteresirati, se mora najprej obrniti na njihov razum. Religiozno-poetični izlivi srca, združeni z retoriko, ki sprejme nauke, navade in naprave cerkve kot samo po sebi umevne stvari, bodo pri večini naših izobražencev odpovedali. Brezdvomno pa je, da se je treba varovati enostranskega intelektualizma; zakaj tudi izobražencu je končno religija prav tako zadeva srca kakor stvar razuma. Religija mora prevzeti in zadovoljiti vse zmožnosti človeka. Prav zaradi tega se obrača cerkev v svojem bogoslužju, ki naj vpliva na celega človeka, ne samo na razum, ampak tudi na srce in čut človeka. Iz tega stališča je gojitev mistike gotovo upravičena, zlasti še, ker silno blagodejno deluje na duše, ki goje notranje življenje in so v veri že utrjene in močne. Pa tudi na versko-indiferentne marsikaterikrat bolj vpliva kakor vsi trezni umski razlogi. Nikakor pa ne smemo iti mimo verskih kriz intelektualne narave na ta način, da bi se kolikor mogoče malo zmenili za pomisleke razuma in se toliko bolj toplo obračali na srce in čut. Enostranski intelektualizem, ki je storil iz marsikaterega inteligenta nevernika in skeptika, moramo premagati z zdravim intelektualizmom. Zato je potrebno, da gremo verskim problemom v obliki, kakor se dandanes duši izobraženega laika razodevajo, do dna, da obravnavamo vsa verska življenska polja v zvezi s tokom in duhom časa in z vednim ozirom nanj, in sicer tako, da ne zametamo kar a priori vsega, do česar se je človeški duh v našem času dokopal, čeprav ne odgovarja vedno in povsod oblikam mišljenja prejšnjih vekov ali kakšne določene filozofične šole. Moderna apologija krščanstva obstoji v tem, da te probleme rešimo in nanje odgovorimo. Gotovo pripada tudi svetu laikov del sodelovanja. Toda ravno za orientacijo in da se preprečijo verski konflikti pri njih, je važna naloga teologov, da se lotijo problemov, da jim gredo nepristransko do dna, da jih v luči razodetja preiščejo in predložijo svoje zaključke širšim krogom v kolikor mogoče pozitivno izpričani obliki, brez nepotrebne kritike prejšnjih naziranj in mnenj, ki danes sploh niso več aktualna. Tu se nudi dovolj prilike, da se odstranijo razna nesporazumljenja, napačna mnenja in naziranja, enostranost na obeh straneh, da se prav osvetli katoliški nauk in katoliška morala, da se očrta verski življenjski ideal v vsej svoji raznoličnosti, notranji skladnosti in neoporečnosti in se tako dvignejo širši krogi h kolikor mogoče visokemu umevanju vsega katoliškega nauka ne samo v teoriji, ampak tudi v praksi.

III.

Kar je bilo do sedaj povedanega, so stvari, brez katerih je vže naprej nemogoča smotrena, sistematična in resnično uspešna pastorecija inteligence. Opozoriti je treba še na posebna sredstva, ki vodijo do zaželjenega

cilja. Sem spadajo večerni sestanki združeni s predavanji za izobražene katoličane. Od predmeta predavanj mnogo zavisi. Obravnava naj se le času primerna vprašanja. Diskusija, ki naj se po predavanju redno vrši z vso odkritosrčnostjo, odpira pogled v moderno dušo in pokaže resne probleme in konflikte srca. Ravno mirna in stvarna diskusija zelo pomaga, da se zblížajo laiki in kler. Poleg teh predavanj in razgovorov, ki naj se vrše na kakšnem nevtralnem prostoru, se mora pastoracija poslužiti bogoslužno-cerkvenih oblik, ki so preračunane prav posebej za inteligenco. Ni namreč zadosti, da poskušamo doseči zunanjo, teoretično skupnost naziranja, ampak je treba izobražene kroge pripeljati k praktičnemu verskemu udejstvovanju. Tudi za nje mora pot k veri peljati skozi cerkev in se končati pri obhajilni mizi. Zato je umestno, da se za te kroge vpelje, kjerkoli je mogoče, posebna služba božja s primernim nagovorom. Prezreti ne smemo duhovnih vaj za izobražene stanovce. Sam v sebi zaključen, psihologično enoten sistem posreduje po duhovnih vajah človeku enotno, popolno svetovno naziranje, ki iz njega z železno doslednostjo izraste delovanje in življenje, ki stoji v skladu s tem naziranjem. Ravno inteligent se ne bo mogel ubraniti logike premissljevanj in konferenc. Glavni vzrok versko-cerkvenega propadanja, ki ga opazujemo zlasti po večjih mestih, je pomanjkanje vestne individualne pastoracije. Brez te pastoracije bo cerkev v mestih leto za letom bolj izgubila tla v kljub vsemu drugemu delu. Individualna pastoracija mora na splošno biti smotreno in do najmanjše podrobnosti premissljena. Ozirati se mora na vsakega posameznega, ker izvira iz dejstva, da v enem slučaju nekaj lahko vodi do cilja, kar v drugem slučaju ravno nasprotno doseže. Se bolj kot kolektivna se ta pastoracija ozira na mišljenje in versko-nravno stanje, na usodo in zgodovino osebnosti, na dobre in slabe vplive od strani okolice, branja itd.; s tem sega najbolj globoko v duševne zmožnosti človeka in mu pomaga do verske in npravne obnove.

S tem bi bile podane glavne misli o pomenu in načinu pastoracije izobraženih krogov. Niso izčrpno obdelane; v kljub temu sem pa prepričan, da ne bodo ostale brez sadu, ako se vsaj deloma izpeljejo.

„Indus“ d. d.

prej Karol Polak

**Tovarna usnja in
usnjatih izdelkov.**

**Pisalne stroje
na obroke**

The Rex Co.

Telefon 268 Ljubljana Gradisce 10

Tvornica pohištva

Andrej Kregar

St. Vid nad Ljubljano

se priporoča

za izvršitev stavbenih in pohištvenih del. Velika zaloga spalnic, jedilnic in pisarniških oprav.

Postrežba točna. — Delo solidno. — Cene zmerne.

Ustanovljeno 1852.

TEOD. KORN, Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8

(preje Henrik Korn)

Krovec, stavbni, galanterijski in okrasni klepar. --- Instalacija vodovodov. --- Naprava strelovodov. -- Kopališke in klosetne naprave. --- Izdelovanje posod iz pločevine za firnež, barvo, lak in med vsake velikosti kakor tudi posod (škastle) za konzerve.

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vis-à-vis hotela „Union“)

Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon šte. 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Sibenik. Ekspozitura: Bled.

Interesna skupnost s Sveopčo Zanatlijsko banko d. d. v Zagrebu in njeno podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15.000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, kupuje in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.

Mestna hranilnica ljubljanska

(gradska štedionica)

== v Ljubljani. ==

STANJE VLOŽENEGA DENARJA okroglo 100 milijonov dinarjev ali 400 milijonov kron. — SPREJEMA VLOGE na hranilne knjižice in tekoči račun proti najugodnejšemu obrestovanju. — ZLASTI PLAČUJE za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu najvišje mogoče obresti. — JAMSTVO za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kakor kjerkoli drugod, ker jamči za nje poleg lastnega hranilničnega premoženja

mesto Ljubljana

z vsem premoženjem in davčno močjo. Ravno radi tega nalagajo pri njej tudi SODIŠČA denar mladoletnih, ŽUPNI URADI cerkveni in OBČINE občinski denar. — Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje prihranke največ v tej hranilnici, ker je

denar v njej popolnoma varen.

Za pošiljanje vlog daje oddaljenim vlagateljem na razpolago položnitce svojega računa pri poštnem čekovnem uradu in jim brezplačno hrani v svoji pokladnici vložne knjižice. — Vloge izplačuje točno in v polnih zneskih. — Davek od vlog plačuje hranilnica sama in ga vlagateljem ne zaračuni. — Mestna hranilnica ljubljanska je najmočnejša regulativna hranilnica v Jugoslaviji.

Prodajalna K. T. D. Ljubljana

[prej H. Ničman]

priporoča poleg svoje bogate zaloge devocionalij, pisarniških in šolskih potrebščin, krasne, posebno izobražencem namenjene zbirke našega najboljšega in najglobljega cerkvenega govornika dr. M. Opeke, — Rauno tako prav toplo priporoča prepotrebno vzgojno knjigo fl. Čadež: „Most v žitljenje“. — V isti zalogi so nežnojubke S. Sardenko: „Dekliške pesmi“, fino, elegantno opremljene, primerne za božična in novoletna darila. V razprodaji ima tudi dr. M. Brumat-ovo knjigo: „Kam“, katere vsebina je prav srečno izbrana za mladeniče in dekleta

Slavnemu občinstvu se priporoča trdka

FRANC CERAR družba Z O. Z. tovarna slamnikov in klobukov v Domžalah, Stob 50.

Zaloga v Celju, Gosposka ulica 4.
Popravila se sprejemajo vsako sredo pri
Kovačević & Tršan, Ljubljana, Prešernova ulica št. 5.

„EKONOM“ osrednja

gospodarska zadruga v Ljubljani

Kolodvorska ulica 7

ima po najnižjih cenah v zalogi deželne pridelke in krmila, dalje specerijsko blago, kakor: sladkor v kockah in v sipi, petrolej, kavo, olje, riž ter razne vrste prvovrstnega mila za pranje kakor tudi vse druge v to stroko spadajoče predmete.]

Velika zaloga

vseh vrst umetnih gnojil,
modre galice, prvovrstne
strešne opeke in najboljšega splitskega portland-cementa
« SALONA » (TOUR).